
В.С.ФУРМАН
ПОЛТАВСЬКІ
САМОЦВІТИ

Народ — це те саме,
що шукач золота,
він вибирає, зберігає і несе,
шліфуючи протягом
багатьох десятиліть
тільки найцінніше,
найгеніальніше.

М. І. Калінін

V. S. FURMAN

POLTAVA DECORATIVE APPLIED ARTS

***

В. С. ФУРМАН

ПОЛТАВСКИ БАГРИ

В. С. ФУРМАН

ПОЛТАВСЬКІ САМОЦВІТИ

ХАРКІВ «ПРАПОР»
1982

ББК 85.12
Ф95

Макет
і художнє оформлення
О. А. ВЕКЛЕНКА

Фото
Г. С. ДРЮКОВА

Ф $\frac{80104-050}{М218(04)-82}$ 73—82.4904000000

ВСТУП

Серед багатьох і надзвичайно різноманітних виявів української культури народному мистецтву належить одне з провідних місць. Джерела народного мистецтва сягають у глибочінь століть. Кожен його вид тісно пов'язаний з історією, національними традиціями і свідчить про мудрість і мистецьку обдарованість народу. Професійні митці і народні умільці черпають з надбань своїх дідів-прадідів все краще, віками відшліфоване. Їх твори знаходять широке використання в побуті сучасної людини, відіграють значну роль у формуванні її естетичних смаків, збагаченні художніх ідеалів. «Народне декоративно-прикладне мистецтво,— говориться у постанові ЦК КПРС «Про народні художні промисли»,— є невід'ємною частиною радянської соціалістичної культури...»

На Полтавщині протягом віків формувалося своєрідне народне мистецтво в таких його різновидах, як гончарство, художня вишивка, художня обробка дерева, ткацтво і килимарство, декоративний розпис, плетіння з рогози тощо. Грецький історик Геродот, описуючи скіфські племена, що населяли територію південної частини нашої республіки, в тому числі і Полтавщину, не випадково записав легенду про даровані цьому народові небом золоті плуг, ярмо, сокиру і чашу. Під цими предметами, певно, розумілись землеробство, скотарство, деревообробка і гончарство. Ці чотири види занять були для наших предків настільки важливими, що їх небесне походження вважалося цілком закономірним.

Наприкінці XIX століття у багатьох повітових містах і селах Полтавщини відкрилися численні школи-майстерні. Саме в цей час (1894 року) була організована гончарна майстерня в Опішні, роком пізніше — художньо-промислова керамічна школа імені М. В. Гоголя в Миргороді. 1897 року при губернському земстві відкрилася зразкова ткацька майстерня, через рік почала діяти школа-майстерня в Дігтярях, у 1905 році — така ж школа в Решетилівці. Продукція кустарів збувалася на місцевих базарах і ярмарках. Деякі вироби — вози, гончарний посуд, килими — продавалися на ярмарках інших міст України і Росії.

У промислових осередках працювали викладачами, художниками чи інструкторами невтомні пропагандисти народного мистецтва. Завдяки їхній копіткій праці було зібрано значні колекції художніх виробів, які залишились для поколінь неоціненними зразками колективної народної творчості.

Гонитва за прибутками в умовах капіталу, жорстока експлуатація кустарів, конкуренція товарів фабрично-заводської промисловості перешкоджали розвитку народної творчості. Справжній розвиток художніх промислів почався лише після перемоги Великого Жовтня. У 1919 році був виданий декрет ВЦВКа, підписаний В. І. Леніним, «Про заходи сприяння кустарній промисловості». Народні художні промисли стали школою колективної творчої праці, покликаної задовольняти естетичні потреби міста і села. У 20—30-х роках в художні промисли Полтавщини влились випускники та досвідчені викладачі спеціальних шкіл. Вони гідно продовжили справу відродження і розвитку народних промислів краю і передали естафету наступним поколінням.

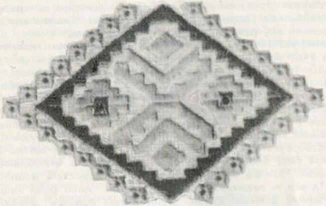
Протягом 60—70-х років у художніх промислах Полтавщини, як і всієї республіки, відбулися зміни: колишні кооперативні артілі реорганізовано у державні фабрики. 1971 року всі вишивальні промисли області були зосереджені у виробничо-художньому об'єднанні (ВХО) «Полтавчанка», керамічне мистецтво — на опішнянському заводі «Художній керамік». При Кременчуцькому та Миргородському лігоспзагах діють цехи по виробництву сувенірів з дерева (різьба та розпис). Ткацтво і килимарство — основний промисел Решетилівської фабрики. Художні промисли Полтавщини сьогодні — це потужні промислові підприємства, валовий випуск продукції яких щороку перевищує 18 мільйонів карбованців. Тут зосереджено творчий загін майстрів, які визначають художній рівень народного декоративно-прикладного мистецтва області.

Вироби народних умільців з кожним роком стають все популярнішими і мають все більший попит не тільки в нашій країні. Прекрасні полтавські вироби художньої вишивки, гончарства вже багато років експортуються в Канаду, Японію, США, Швецію, Данію, Бельгію, Іспанію...

Радянське народне мистецтво досягло високого рівня завдяки постійному піклуванню Комуністичної партії та Радянської держави. З'явилися нові підприємства різного профілю, розширилась їх географія, зросла потужність. Стали регулярними всесоюзні та республіканські виставки професійного і самодіяльного декоративно-прикладного мистецтва. Підвищилась роль художників-професіоналів на підприємствах народних художніх промислів, зміцнів їх зв'язок з народними майстрами, зросло суспільне визнання народного умільця. Є на Полтавщині майстри — члени Спілки художників СРСР, є митці, які удостоєні високих урядових нагород.

Розвиток художньої народної творчості в нашій країні свідчить про те, що трудящі маси не тільки мають широкий доступ до духовних цінностей, вони є безпосередніми творцями соціалістичної культури.

ХУДОЖНЯ ВИШИВКА

Один з давніх, улюблених і найбільш поширених видів народної творчості — художня вишивка.

Яка господиня не прикрашає квітчастими рушниками чи білосніжними скатертинами свою господу на свята! Вишивкою оздоблюють рушники і хустки, очіпки й сукні, жіночі та чоловічі сорочки, кожухи і дитячий одяг. Працею багатьох поколінь талановитих вишивальниць викристалізувалося велике розмаїття техніки художньої вишивки і візерунків, орнаментів і композицій.

Вишивка виникла за давніх часів і пов'язана, мабуть, з появою примітивного шва на одязі зі шкір тварин прадавньої людини. Про давність вишивального ремесла свідчать мозаїки та фрески старих українських церков і соборів, де святі зображені у багато вишитому вбранні. Значного поширення на Україні художня вишивка набула в народному одязі XVI—XVIII століть. В описах українського побуту є чимало згадок про гаптовані кольоровими нитками, шовком і сріблом сорочки, пояси, плахти, шапки. Людині важливо було мати не просто білу, а вишиту сорочку, не підрублений шма-

ток тканини для витирання рук чи пов'язування старостів, а вишитий рушник або хустку. Народні майстрині нескладними технічними прийомами створювали прекрасні зразки вишивального мистецтва.

Народні художні промисли Полтавщини завжди були на висоті вимог часу і задовольняли протягом віків потреби населення в предметах, які відзначалися гармонією корисного і прекрасного. Вишивальне мистецтво в цьому відношенні відігравало особливо важливу роль.

У радянський час інтерес до творів народної вишивки настільки виріс, що без цього виду мистецтва не проходить жодна художня чи промислова виставка. Вироби полтавських майстринь експонувались у Києві, в Москві. Вже у 1927 році на міжнародному ярмарку в Мілані були зроблені значні замовлення на вироби народних художніх промислів України. Київські і полтавські вишивки експортувались у Францію, США.

Щоб повніше і швидше задовольнити зростаючі потреби населення в побутових вишиваних виробах, деякі підприємства народних художніх промислів почали застосовувати вишивальні машини. Полтавська артіль імені Лесі Українки у 1934 році вперше впровадила машини для оздоблення виробів технікою ришельє. Пізніше у виробництві були використані машини тамбурної вишивки. Та все ж переважала ручна вишивка. Умілі руки вишивальниць оздоблювали жіночі шовкові блузи, сукні, дитячі сорочки, чоловічі краватки, скатерті, серветки, гардини, ламбрекени.

Сьогодні вишивальні цехи народних промислів випускають продукції на мільйони карбованців.

Найбільш улюбленою, а тому найбільш поширеною, естетично довершеною продукцією народних промислів є полтавські рушники, хустки, жіночі та чоловічі сорочки, скатертини. Серед цих речей особливе місце займають вишиті червоною ниткою полотняні рушники, які виконують не лише утилітарну функцію. Полтавські рушники — це прекрасні зразки народного мистецтва, без яких не обходиться жодна експозиція численних краєзнавчих музеїв або художніх виставок. У сучасному побуті рушниками прикрашають житло. А якщо до них тактовно, зі смаком додати декілька творів інших видів народного мистецтва: кераміку, різьблення по дереву, килим,— то інтер'єр набуде певного емоційного настрою. Рушниками оформляють кімнати щастя, їх використовують під час реєстрації шлюбу, зустрічі дорогих гостей.

Орнаменти рушників традиційні і в той же час надзвичайно різноманітні. Основою композиції візерунка з давніх часів є «дерево життя», первісний смисл якого втрачений. Від центрального стовбура в обидва боки розходяться крупні гілки, квіти, листя, галузки. Верх мотиву також увінчується квіткою. Інколи центральний стовбур виростає з вазона, квітки або коріння, розгалуженого по горизонталі. Низ рушника нерідко підсилюється декоративною смугою, яка утворюється трьома-п'ятьма квітками у комбінації з листочками, ягідками, галузками, рисками.

Вище «дерева» поле рушника зашивається невеликими букетиками, стилізованими квіточками та листочками, гронами ягідок. Обидва орнаментовані кінці рушника з'єднані між собою суцільною зигзагоподібною або хвилястою лінією. Рідше замість цих ліній використовується обвідка, утворена з елементів орнаменту, що формують середину виробу.

У полтавських народних рушниках широко застосовуються зооморфні мотиви. Особливо часто зустрічається стилізоване зображення різноманітних пташок, яке вписується в композицію як деталь орнаменту. Художники широко включають в композиції сучасних рушників радянську емблематику: колосся, серп і молот, тексти, портретні зображення.

Для створення високохудожніх вишиваних рушників в окремих випадках полтавські майстри, як і колись, користуються міцним конопляним полотном домашнього виготовлення. В умовах сучасного виробництва рушники вишивають на так званому кролевецькому, а також на білому лляному полотні. Малюнок наноситься на тканину через трафарет, формується заполоччю або червоними нитками муліне. Нижні кінці, а інколи й бокові сторони підрублюються плахтовим швом.

Кращі зразки полтавських рушників можна побачити в музеях та на виставках творів народного декоративно-прикладного мистецтва.

Ой хустино, хустиночко!
Мережана, шита.
Тілько й слави козацької —
Сіделечко вкрити,—

— такими зворушливими рядками прославив Т. Г. Шевченко старовинний народний виріб — хустку. За характером малюнка і способом вишивання вона нагадує рушник. У минулому хустина широко використовувалась у побуті. Вона була учасницею різних народних обрядів, ритуалів: молода дарувала хустку старостам, хустку залишали на могилі після поховання хлопця чи дівчини...

Саме хустина стала родоначальницею багатьох виробів, якими оздоблюють житловий інтер'єр. Серед таких предметів — декоративні доріжки, серветки, сувенірні та обрядові рушнички, закладки до книг. Рослинний рушниковий і хустковий візерунок широко використовується і для оздоблення сучасних жіночих суконь, дитячого одягу та етнографічних костюмів учасників художньої самодіяльності.

У рушниках, хустках і виробах, побудованих на їх основі, спостерігаються прийоми площинного трактування рослинного орнаменту.

Вишивальниці протягом віків виробили особливий прийом декоративного шиття — так званий рушниковий шов, суть якого полягає в тому, що площи-

ни, утворені при обшиванні контуром квіток, листочків, пташок, заповнюються дрібними геометричними фігурками у вигляді квадратиків, трикутничків, різної товщини і довжини рисками, хрестиками, а також різноманітними прямими, ламаними і хвилястими лініями. Тони і півтони одних елементів візерунка, чергуючись з щільно зашитими вільною гладдю іншими елементами, утворюють неповторні зразки простого і разом з тим мудрого декоративного мислення народного майстра.

Широкої популярності на Полтавщині набули також вишивані жіночі та чоловічі сорочки. Найбільша увага тут приділяється вишивці вуставки, рукавів, манишки, менш насичується вишивкою поділ, пазуха, манжети. Композиція вуставки — це вишита довільної ширини горизонтальна смуга, орнамент якої побудований з прямих і скісних ліній різної насиченості та з розміщених поміж ними геометричних фігур. Іноді орнамент будується з рослинно-геометризованих мотивів.

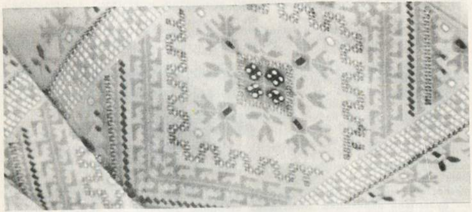
Аналогічний, але більш розвинений орнамент розміщується у верхній частині рукава. Рукав оздоблюється пишно й багатомовно. Від особливостей орнаменту на рукавах сорочки залежить характер вишивки і її кількість на пазусі, комірці, манжетах і подолі.

Глибокий естетичний смак, природне відчуття краси, пропорцій і ритму дають змогу народному майстрові безпомилково орієнтуватися у виборі кольорів та вишивальної техніки. Для полтавських народних сорочок характерна стримана кольорова гама. Відбілена лляна або конопляна нитка, а також тони сірого, піскового, голубуватого, світло-коричневого кольорів — типові для вишивок більшості мистецьких осередків Полтавщини (в кінці XIX — на початку XX століття, коли в широкому вжитку з'явилися міцні фабричні нитки муліне, вишивальниці почали вживати червоний і чорний кольори).

Раніше сорочки вишивалися в більшості випадків рахунковою вишивальною технікою, такою, як лиштва, вирізування, мережка, штапівка, прутик, зерновий вивід. Це й обумовило графічну виразність малюнків, чіткий ритм. Протягом віків народ опрацьовував і вдосконалював чудові рослинно-геометричні мотиви.

Зміни в селянському та міському побуті, сучасні естетичні вимоги, використання нових тканин, ниток і фарбників обумовили інший підхід до створення предметів, оздоблених художньою вишивкою. Орнаменти, вишиті на тонких лляних, бавовняних, шовкових, а в останні роки і на віскозних тканинах, стали тоншими, філіграннішими і, в той же час, крупними, навіть масивними. Рахункова техніка ручної вишивки часто замінюється вишивкою за малюнком, нанесеним за допомогою трафарету. Орнамент почав ніби відриватися від полотна, набуваючи самостійного звучання.

Серед вишитих предметів народного одягу визначне місце посідають чоловічі сорочки — «полуботки», «українки», «чумачки». Останні були і залишилися найбільш популярними. Основний акцент вишивки у цих виробах зосереджено на манишці. Візерунок — найчастіше геометричний — складається з таких елементів, як і в жіночих сорочках. Вишивка на комірі і внизу рукава — значно скромніша, вона повторює якусь частину основного візерунка.

Одним з нових і найбільш популярних видів легкого одягу, який виготовляє виробничо-художнє об'єднання «Полтавчанка», є чоловічі куртки з кольорових льонолавсанових тканин, оздоблених вишивкою за принципом чоловічих сорочок «українок». У залежності від моделі вишивка тут розміщується на кишенях, комірах, грудях, рукавах.

В останні роки привертають увагу пошиті з різноманітних сучасних тканин і оздоблені художньою вишивкою жіночі костюми, сукні, дитячий одяг. Для цих виробів застосовується не лише ручна, а й машинна вишивка, що робить їх значно дешевшими і дає підприємствам можливість більш оперативно налагоджувати серійний випуск цих товарів.

Над створенням моделей та малюнків для сучасного одягу працює великий загін художників, модельєрів, творчих майстрів та конструкторів експериментальної лабораторії виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка» (на головному підприємстві та його філіях — в Кременчуці і Опішні). Робота спеціалістів спрямована на пошуки нових, сучасних моделей одягу, які б сприяли задоволенню побутових потреб, на те, щоб наші сучасники були одягнені модно, зі смаком.

Переважаючим асортиментом підприємств народних художніх промислів Полтавщини (якщо виходити з валового випуску товарів широкого вжит-

ку) є вишиті підодіяльники та наволоки, занавіски до вікон, портьєри, скатерті, серветки. Художники і творчі майстри, які займаються проектуванням нових візерунків, докладають чималих зусиль, щоб утилітарні предмети народного побуту були сучасними, естетично привабливими і недорогими.

Успішно працюють художники над тематичними творами для виставочних і музейних експозицій. Така робота в багатьох випадках є критерієм оцінки творчої діяльності і окремих авторів, і цілих мистецьких осередків. Тематичний жанр у вишивальному промислі Полтавщини існував давно, але посиленого розвитку набув у роки Радянської влади.

Майстри народної творчості представляють свої роботи на виставках і ярмарках у Києві, Москві, беруть участь у зарубіжних виставках.

Більше 20 років бере участь у республіканських, а останнім часом і всесоюзних виставках творів майстрів народних художніх промислів полтавська вишивальниця заслужений майстер народної творчості УРСР майстер ручної вишивки виробничо-художнього об'єднання «Полтавчанка» Олександра Кузьмівна Великодна. Майстриня створила близько 300 зразків виробів, серед яких жіночі блузи, чоловічі сорочки, скатерті і столові комплекти, доріжки, сувенірні вироби, малюнки для дитячого та жіночого одягу. Творчий діапазон художниці надзвичайно широкий. Свої вироби майстриня оздоблює нитками білого, пісочно-жовтого, світло-сірого та світло-коричневого кольорів. По сліпучо-білому тонкому маркізету чи мармурово-блідому шовковому полотну мережить вона свої диво-візерунки...

На честь 800-річчя Полтави (1974 рік) в приміщенні Полтавського художнього музею відбулася перша персональна виставка вишивальниці, де було представлено близько 200 її робіт.

За великі заслуги і внесок у розвиток народного декоративно-прикладного мистецтва республіки О. К. Великодній присвоєно звання заслужений майстер народної творчості Української РСР.

Що не майстер, то й інше звучання художнього твору. Скатерть Марії Олексіївни Григоряк традиційно залишається хіба що в назві виробу. Все інше — нове: і матеріал (льон з лавсаном), і техніка виконання (комбінація машинної і ручної вишивки), і самі орнаментальні мотиви та їх розміщення. Все узагальнене й вишукане, свіже й сучасне. Скатерть може бути окрасою найвибагливішого інтер'єру. З великим смаком М. О. Григоряк використовує в своїх композиціях тканини різних кольорів і структур, з'єднує їх декоративними швами і будує на цій основі чудові художні витвори — прекрасні декоративні панно, рушники, серветки, доріжки, малюнки для моделей жіночого та дитячого одягу.

У цьому ж художньому ключі працює й інша художниця виробничо-художнього об'єднання Лідія Петрівна Гаркуша. Вишиті за її ескізами ручною та машинною вишивкою декоративні панно, скатерті, рушники, доріжки

відзначаються багатством рослинних орнаментальних мотивів, площинністю і графічністю малюнка.

Творче обличчя художниці Лідії Львівни Богинич з Великих Сорочинців легко вирізнити з-поміж інших майстрів Полтавщини через її вміння користуватися майже відкритими кольоровими сполученнями білого й чорного, голубого й синього, чорного й червоного. Композиції відзначаються вишуканістю й гармонією. В асортименті майстрині — купони жіночих блуз, рушники, доріжки, скатерті. Впевнено працює Л. Л. Богинич і в тематичному жанрі. Її скатерть, присвячена 50-річчю утворення СРСР, рушник, виготовлений до 30-ї річниці перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні, були експонатами обласної та республіканської художніх виставок.

Заслужений майстер народної творчості УРСР Олена Михайлівна Василенко з Решетилівки належить до того покоління митців, яке успадковувало творчі навички безпосередньо від своїх талановитих бабусь. Працюючи над своїми композиціями, О. М. Василенко враховує не лише народні традиції, високу культуру творчості, а й такі фактори, як час, в який ти живеш, і широкі вимоги виробництва. Кращим купонам вишитих нею жіночих блуз присвоєно почесний п'ятикутник якості. Майстриня постійно бере участь у виставках творів народного мистецтва, вона член Спілки художників СРСР.

Більше десяти років художниками ручної вишивки працюють випускники Решетилівської школи майстрів художніх промислів Г. П. Гринь та М. Л. Півторацький. За визначні заслуги в галузі розвитку народного мистецтва та багатолітню і плідну працю Г. П. Гринь відзначений Почесною Грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Багато талановитих митців працюють в інших осередках народних художніх промислів — у Кременчуці, Опішні, Лубнах, Нових Санжарах.

Художня кераміка

Слово «кераміка» в перекладі з давньогрецької означає — глина, гончарна справа. Гончарне виробництво на території Полтавщини існувало вже у найдавніші часи. Недосконало обпалені товстостінні уламки керамічних місткостей знаходять археологи під час розкопок. З керамікою більш пізніх часів, зокрема періоду Київської Русі, знайомлять колекції краєзнавчих музеїв Полтави, Лохвиці, Кременчука, Лубен.

Народні художні ремесла, а згодом і промисли були розвинені у тих повітах, де залягали найкращі для цієї справи глини: Зіньківському, Миргородському, Лохвицькому, Роменському, Кобеляцькому. Кожен з цих осередків мав свої характерні технічні й художні особливості.

Значного розвитку гончарний промисел досяг наприкінці XIX століття. У 1900 році на Полтавщині налічувалося більше 800 господарств гончарів, черепичників та цегельників. Щоб підтримати естетичні прагнення кустаря, очистити, по можливості, старовинне українське мистецтво від пізніших перекручень, щоб зберегти мистецтво народних мас і створити умови для дальшого його розвитку, розгорнулась широка пропаганда гончарного мистецтва через виставки і ярмарки. Твори гончарів були одними з найбільш популярних експонатів кустарно-промислових та сільськогосподарських виставок, які почали систематично організовуватися в кінці XIX століття. На всеросійську кустарно-промислову виставку 1902 року з Полтавщини було направлено 870 керамічних виробів оригінальної роботи і високої художньої гідності. Кустарний відділ сільськогосподарської виставки в Полтаві 1909 року відзначив нагородами кращих своїх експонентів.

Звичайним явищем на старовинних ярмарках були вози, наповнені немудрим, але на диво виразним за строгою красою форм гончарним товаром. Особливо популярним був Сорочинський ярмарок. Пам'ятаєте, у М. В. Гоголя: «...Шлях верст за десять до містечка Сорочинців кипів народом, що поспішав з усіх околишніх і далеких хуторів на ярмарок. З ранку ще тяглися нескінченною валкою чумаки із сіллю та рибою. Гори горшків, закутаних у сіно, поволі сунули, здається, нудьгуючи з своєї неволі й темряви; подекуди тільки яка-небудь розмальована яскраво миска чи макітра хвастовито висувалася з високо піднятого на возі плоту й привертала розчулені погляди прихильників розкоші. Багато з подорожніх поглядало з заздрістю на високого гончаря, власника цих коштовностей, що, повільно ступаючи, йшов за своїм крамом, дбайливо закутуючи глиняних своїх чепурунів та кокеток ненависним для них сіном».

І сьогодні опішнянські та хомутецькі гончарі дивують своїм мистецтвом відвідувачів Великосорочинського ярмарку. Звідки б не прибули гості, кожний везе з собою після ярмаркування одержаний з рук гончаря сувенір — горщика, півника, рибку чи коника.

Збували гончарі свій диво-товар не лише на місцевих ярмарках. Хури з керамічним посудом полтавців рухались дорогами Катеринославщини, Херсонщини, Київщини, Чернігівщини, Кубані. Більшість таких возів було з Опішні.

Багатство і різноманітність художніх форм — специфічна особливість сучасного опішнянського керамічного виробництва — «Афін української кераміки». Увесь асортимент виробів, що випускає опішнянський завод «Художній керамік», можна об'єднати в три найбільш характерні групи: мальований декоративно-побутовий посуд, декоративно-скульптурний посуд, керамічна скульптура малих форм.

Декоративно-побутовий посуд — це миски, глечики, макітри, барильця, куманці, супниці, горщики для квітів. Характерну рису цих виробів становить технічна досконалість роботи, вишукана форма, прекрасні пропорції, кожна річ зігріта щирим серцем і теплом рук майстра. Світло-жовтий колір візерунка, виконаний природним кольором глини, на червоно-коричневому, білому або зеленому фоні, посилений контрастами голубого,

темно-коричневого, яскраво-зеленого, синього або чорного і политий прозорою поливою — ось та своєрідність, яка відрізняє вироби Опішні з-поміж багатьох відомих гончарних осередків України.

Ранні мотиви розписів кераміки, особливо неполив'яного посуду, характеризувалися досить нескладними візерунками, побудованими на горизонтальних, різної товщини лініях, зигзагах, хвильках. Пізніші композиції почали збагачуватися елементами рослинного орнаменту, що суцільно заповнював площину оздоблюваного виробу. Рослинно-орнаментальні мотиви «на чолі» з центральною стилізованою квіткою доповнювались невеликими розетками, кільцями, закрутками, крапочками, трикутниками.

В оздобленні декоративно-побутових виробів здавна застосовується техніка фляндрівки (нанесення кольорів на черепок з подальшим їх розтягуванням спеціальним дротяним гачком), декоративні можливості якої практично невичерпні. Вона дає щораз небачений фейєрверк зелених, жовтих, коричневих, білих фарб.

Як і в багатьох інших осередках, в Опішні здавна існує своєрідний розподіл праці: форму виробу виконують чоловіки, розпис — жінки. Розпис сьогодні робиться гумовими «грушами», рідше — ріжком та пензлем. Для одержання штриха різної насиченості використовують солом'яні трубки. Деякі майстри працюють у техніці гравірування по сирому черепку. Площина малюнка, утворена продавленим контуром, заповнюється відповідно задуму кольоровими глинами і покривається прозорою поливою.

Рослинно-орнаментальні мотиви, які застосовуються в керамічному розписі, мають широкі аналогії в інших видах народного мистецтва — килимарстві, художній вишивці, художньому розписі... Це свідчить про одночасний розвиток багатьох форм українського народного мистецтва, про спільність джерел у різних видах народної творчості.

В останні роки значної популярності набув декоративно-скульптурний посуд. «Звіриний світ» опішнянських майстрів — ліплені леви, барани, цапи, бики, коні, птахи втрачають свою основну функцію — бути місткостями для рідини. Цю функцію поступово гублять і такі вироби, як барила, куманці, тарелі, банки. Невичерпна фантазія автора творить, здавалося б, неможливе: місткість для води чи вина перетворюється в руках художника в декоративну станкову скульптуру.

Сучасним фігуркам звірів опішнянський гончар дає найвлучнішу характеристику — вони, як і люди, постають перед нами то добрими і щирими, то хитрими й сердитими: вони бувають насмішкуваті, сумні, радісні, здивовані. Майстер акцентує увагу на закручених рогах неймовірної форми й величини, вирячених або насмішкуватих очах, чудернацьких вусах, бороді. Працюючи над виготовленням конкретного побутового предмету, він формує художній образ за всіма законами станкового образотворчого мистецтва.

Майже в кожній хаті опішнянських, та й не тільки опішнянських, гончарів поряд з виготовленням основних, так би мовити, серійних виробів можна зустріти ліплені іграшки різного розміру, так звані керамічні скульптури малих форм. Молодиці, вершники, парубки, коники, бісики, різні композиції з фігур людей або тварин — всі вони відзначаються традиційним в народній кераміці вирішенням скульптурних форм та оздобленням їх барвами.

Талановиті майстри створюють все нові й нові мотиви, які стають не лише цікавою забавкою для дітей, а й виразними сувенірами.

Народні умільці нерідко використовують літературні та казкові сюжети. Особливо популярні в творчості опішнянських гончарів герої творів І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, М. Гоголя. Ось перед нами дівчина у вінку і вишитій керсетці, козак з чорними вусами у хвацько заломленій папасі і підперезаний широким кушаком, музики-чорти з пишно розмальованими рогами. Варіації на тему «Сорочинського ярмарку» — незчисленні.

Твори малої пластики свідчать про невичерпну фантазію народного майстра.

Мистецтву іграшки присвятили своє життя талановиті художниці Олександра Федорівна Селюченко та Анастасія Савівна Білик-Пошивайло — члени Спілки художників СРСР. О. Ф. Селюченко — заслужений майстер народної творчості УРСР. Ліплять вони багато й щедро. В Олександри Селюченко — будьонівці, моряк на рибині, молодиці на конях, закохані, жінка з глечиком, Івасик-Телесик, кози, птахи. В Анастасії Білик-Пошивайло — дуети, жінка з кошиком, козлики, попільнички з лев'ячими мордочками, баранчики, чорти, олені, птахи. Крім цього, за плечима кожної майстрині — сотні й тисячі скульптурок щоденної заводської роботи на сюжети народних казок, творів класиків української та російської літератури. Їх праця — це казка в глині і кольорі. І немає жодного повторення, немає штампу. Як талановиті музиканти, вони імпровізують на давно відому і опрацьовану тему. Міняються рухи, форма, колір. І народжуються з-під пальців майстринь щораз дивовижніші гуси-лебеді та івасики-телесики, і їдуть на Сорочинський ярмарок щораз нові герої... І так буде довіку, бо створюються ці казки-іграшки в Опішні мудрими й добрими людьми.

Багато славних імен породило керамічне мистецтво Опішні!

Гаврило Ничипорович Пошивайло... З роду в рід гончар. «Ще баба Якилина не могла зліпити свищика без пісні»,— каже він. І пісня ця передавалась з мовою, з глиною. Вже старий, помережаний зморшками, Гаврило Ничипорович й зараз творить свою пісню на гончарному крузі, у свої сімдесят «співає» її щороку то на відкритті експозиції в Музеї народної архітектури та побуту УРСР, то у павільйоні «Народні художні промисли» на ВДНГ УРСР, куди його завжди щиро запрошують, то на Великосорочинсь-

кому ярмарку, приводячи людей у захват від свого чаклунства. А найбільше — вдома, у затишку старих яблунь, за ще старішим гончарним кругом.

Г. Н. Пошивайло — майстер широкого діапазону. Форми його виробів повні, широкої ліпки, без замислуватих згинів-перегинів, завжди відповідають призначенню. Тому, якщо виготовить кухоль, то з нього можна пити, якщо виточить миску, вона прекрасно вписується в сучасні кухонні гарнітури. А ще Г. Н. Пошивайло — неперевершений майстер дитячої іграшки. Він з однаковою любов'ю ліпить і простого півника-свистунця, і жінку з куркою, що повертається з базару, і «бариню», яка склала руки в муфту. Йому належить розробка перших групових композицій на теми різноманітних ярмарок, які пізніше увійшли в «репертуар» ледве не кожного ліпщика-гончаря.

Не цурається Гаврило Ничипорович і «звіриного світу». Особливо ж полюбляє митець вершників, що мчать на міцних конях.

Син Гаврила Ничипоровича — Микола гончарює на заводі «Художній керамік». Творчістю зайнявся недавно, а вже 1970 року на республіканському фестивалі самодіяльної художньої творчості, присвяченому 100-річчю від дня народження В. І. Леніна, талановитий майстер здобув золоту медаль. Пізніше він виборов ще дві золоті нагороди: 1972 року — на республіканській виставці, присвяченій 50-річчю утворення Союзу РСР, і 1977-го — на всесоюзній виставці «Самодіяльні художники — Батьківщині», присвяченій 60-й річниці Великого Жовтня.

Особливість творчості молодого Пошивайла — це пошуки можливостей відтворювати сучасне життя радянського народу. Скульптурні композиції «Слава праці!», «Честь і слава хліборобам!», «Дівчата, на трактор!», «Та й орав мужик край дороги» були помічені як великим колом шанувальників, так і спеціалістами. Твори М. Г. Пошивайла — сучасні за тематикою, традиційні, безпосередні і мудрі за способом художнього мислення.

Народна творчість — це часто-густо мистецтво «сімейне». Отже, гончарні вироби обох майстрів-чоловіків родини Пошивайлів не були б настільки довершеними, коли б їх не торкнулася щира рука талановитого майстра керамічного розпису — дружини і матері Євдокії Данилівни Пошивайло. Розписи її завжди випромінюють радість і світло. Пензель майстрині широкий, малює легко і вільно.

У 1979 році полтавці мали нагоду познайомитися з творчістю сім'ї Пошивайлів. Виставка здобутків гончарної родини переконала усіх, хто відвідав у ті дні Полтавський краєзнавчий музей, в тому, що талант чудових майстрів невгасимий.

Гаврило Ничипорович і Микола Гаврилович — члени Спілки художників СРСР, шестикласник Юрко робить перші кроки стежкою батька і діда. Глиняне «царство» Пошивайлів продовжує квітнути і збагачуватися на радість людям.

Іван Архипович Білик. Як корінь дуба, як сонце навічно побраталися з землею, так і він зрісся з глиною. Ще хлопчиком пішов у найми. З 1928 року — на заводі «Художній керамік». Потім війна... І знову — кераміка. Краса народжується з-під його пальців щоденно. І. А. Білик — заслужений майстер народної творчості республіки, член Спілки художників СРСР.

Стихія митця — леви, барани, коники. Ліпить кожну фігуру напружено, з вигадкою, вкладає в образ своє розуміння краси, моралі, гідності. Ось лев: велика, майже кругла голова, дебелі груди, легко перехоплений пояском торс, до якого кріпиться хвіст-ручка. Лапи-конуси з наліпами-вовною. Спокій і урівноваженість. Інший лев — відтворення образу гордовитої людини, що знає собі ціну... Могутні груди непомітно переходять у високо підняту голову. Увесь об'єм впевнено тримається на виставлених вперед чаркахногах і контрастує з лиском гладко обробленого на гончарному крузі глечика-тулуба.

І. А. Білик належить до тих майстрів, які володіють умінням яскраво передавати психологію образу, тому його скульптурно-декоративні образи виступають кожного разу в новій характеристиці. Гордість і доброзичливість, пихатість і відчай, радість і смуток — такими рисами наділяє своїх «героїв» талановитий митець.

Декоративне начало в творах І. А. Білика має перевагу над утилітарно-функціональним. І все ж — це місткості, в яких естетичні параметри оздоблення набувають найвищої своєї виразності.

Багато уваги в останні роки приділяє майстер створенню чисто декоративних ваз і тарелів. Вази він точить підлогові, великого розміру, оздоблює ліпленим рослинним орнаментом. Настінні декоративні тарелі також прикрашені багато і зі смаком: в центрі зображує півника, левика, рибку в оточенні галузок, листя, квітів, по вінцях веде, як правило, рослинний орнамент, який окремими елементами перегукується з серединою.

Деякі роботи Іван Архипович створює під розпис. Це декоративні, невеликого розміру тарелі, анімалістична скульптура, іграшки. Та все ж основна діяльність Білика — це невтомна праця над творами декоративно-скульптурної пластики, яка бере свій початок з глибин сторіч і, певно, вічно житиме в естетичних прагненнях людей, як щоденна потреба у воді або в хлібі насущному.

Не так би славилася опішнянська кераміка без самобутнього мистецтва керамічного розпису майстринь-трудівниць, без щедрості їхніх сердець, без їх вроджених талантів.

Наталія Іванівна Оначко — сучасна гончарівна. Скільки творів розписала вона за своє життя! Щодня з'являлись десятки неповторних композицій, сотні щораз нових квіточок, галузок, листочків. Кольорів мало: золотисто-жовтий, голубий, зелений, червоно-оранжевий. Майстриня будує візерунок тонким контуром, густо розміщуючи одну форму біля другої. Крупні деталі доповнює крапочками, ягідками, закрутками. Кожна її композиція — це величезне багатство витонченого малюнка і кольору. Здається, одного розпису вистачило б на десятки робіт. Така щедра на красу одна з талановитих опішнянських малювальниць.

Талановита на мистецтво керамічного розпису і Зінаїда Петрівна Линник. Дочка опішнянського художника і гончаря, вона з дитинства увібрала в себе розуміння краси і пропорцій, ритму і кольору. Пише квіткові мотиви корпусно і площинно. Любить білі й жовті кольори тла, темний, найчастіше коричневий контур. Користується невеликою палітрою фарб: голуба, світло-коричнева, оранжева, зелена. Композиція складається з однієї-трьох крупних квіток, стількох же листочків, доповнюється гроною винограду, ягідками або кривульками. Все це з'єднується крупною плавною лінією-гілкою, чистота штриха і ритм якої свідчать про справжній талант митця.

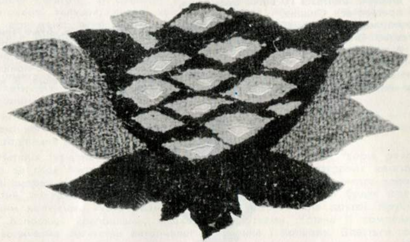
У розписах Параски Петрівни Біляк — своя краса. Орнаментальний візерунок вона будує компактно, ніби карбуючи окремі фрагменти з листя і квіток. Особливо різноманітними і цікавими бувають у майстрині грона винограду. Різної величини, різні за кольором, рухом і конфігурацією, вони, ніби гірські самоцвіти, грають на поверхні виробу соковитими контрастами. Інколи вона вводить в композицію зображення птаха, який виразно читається серед делікатного доповнення у вигляді гілочок, листя, зрідка простеньких за формою квітів. Значної уваги при створенні художнього образу майстриня надає тлові виробу. Завжди інтенсивного кольору — чорне, блакитне, синє — воно само стає візерунком, підкреслюючи та увиразнюючи силует форми. Фантазія П. Біляк безмежна.

Так працює вся Опішня.

Кажуть, кераміка вічна у своїй оновлюваності. Так, мабуть, буде вічним і мистецтво Опішні. На зміну одним майстрам приходять інші талановиті митці. А вже назустріч іде нове покоління гончарів. Молодь, як свідчать останні республіканські та всесоюзні виставки творів декоративно-прикладного мистецтва, сповнена сили й енергії працювати ще сміливіше. В кожного з митців — невичерпні запаси образів, думок, планів.

ТКАЦТВО І КИЛИМАРСТВО

А колись... Давно колись-то!
Рушники вже ткались.
І хустина мережилась...

(Т. Г. Шевченко).

На існування розвиненого художнього ткацтва в період Київської Русі вказують письмові джерела тієї далекої пори. Стародавня слов'янська мова донесла до нас такі терміни, як «кросна», «стан», «навій», «уток» та інші. Про розвиток ремесел, зокрема ткацтва, на Україні в середні віки розповідали іноземні мандрівники, зазначаючи, що «жінки тут прядуть льон і вовну, тчуть для свого вживання полотна й сукна».

Ткацький промисел особливо був розвинутий у Прилуцькому, Роменському, Полтавському, Зіньківському, Миргородському повітах. Сировиною для виготовлення полотна слугували місцеві коноплі, льон, вовна. Ткалися рядна, рушники, скатерті, сукна, запаски, плахти, килими, ліжники, хустки, крайки.

За статистичними даними 1901 року, кустарів та ремісників, що займалися ткацькою справою, на Полтавщині налічувалося 20 195. Але число господарств, зайнятих ткацтвом, було безумовно більшим, бо цим ремеслом у своєму господарстві займалася майже кожна жінка.

Твори полтавських кустарів експонувалися на міжнародних виставках у Болгарії (Софія, 1910 рік), Італії (Турін, 1911 рік).

Радянська влада з перших кроків всебічно сприяла розвитку народних ремесел. У 1918 році Полтавська зразкова ткацька майстерня об'єднувала понад 100 ткаль. Значну кількість умільців налічувала школа-майстерня в Дігтярях, невеликі ткацькі та килимарські майстерні — Великосорочинська, Опішнянська, Миргородська, Лохвицька та інші. Але найбільш великою і міцною була Решетилівська майстерня, де працювало близько 1500 майстринь, було 100 ткацьких та 9 килимарських верстатів.

Твори полтавських умільців високо оцінюють спеціалісти, громадськість.

Техніка виготовлення тканин та килимів різноманітна. Особливо популярні ремізні і перебірні декоративні тканини. Ремізним (човниковим) способом виготовляють портьєри, покривальні тканини, купони для жіночих суконь, утиральники, краватки, пояси. Найбільш поширені — перебірні тканини. У цій техніці виконуються ламбрекени, хустки, рушники, скатерті, серветки. Непідробною красою відзначаються перебірні ткані рушники.

У залежності від призначення ткані рушники, як і вишивані, поділяються на «плечові» та «кілкові». Плечові раніше вживалися для перев'язування старостів, ними піднімали сволок, коли будували хату. У таких рушниках орнаментом заткані лише кінці. Кілкові використовуються в інтер'єрі як декоративні прикраси. Це обумовлює багатий малюнок, з майже повністю затканими краями та серединою. Фон тканих рушників — білий, по ньому «стелиться» червоний візерунок. Інколи в композицію вводиться синій колір. Довжина рушника сягає 3,5 метра, а ширина залежить від ширини заправки ткацького верстата. Візерунок будується за допомогою ромбів, розеток, розміщених у рядовому або шаховому порядку.

У багатьох композиціях тканих рушників також зустрічається мотив ростучої квітки та «дерева життя».

Перебірні скатерті, малюнки до яких розробляють сьогодні спеціалісти Центральної лабораторії Укрхудожпрому та місцеві художники, відзначаються традиційною декоративністю. Внаслідок взаємоперетину кольорових смуг основи та піткання, на ріжках кайми утворюються крупні клітини, куди вписуються ромби, квадрати, зірки, стилізовані квіти. Середина скатерті найчастіше залишається вільною від декору. Лише інколи по її периметру розміщуються в рядовому або шаховому порядку орнаментальні мотиви. Все разом — ритм кольорових полос, декоративні площини орнаменту, біле тло — створюють безмежне розмаїття декоративних варіацій і образів.

Основні кольори смуг у скатертях — голубий, синій, відтінки зеленого й коричневого, іноді жовтий, сірий, червоно-коричневий.

Цікаві художні знахідки має Решетилівська фабрика в покривалах та веретах, які беруть свій початок від традиційного народного виробу — рядна.

Сьогодні художники і творчі майстри Решетилівської фабрики працюють над тим, щоб образна структура виробів була близькою до народної, щоб радянська людина із задоволенням використовувала у своїх сучасних квартирах декоративні покривала, приліжкові килимки, настільні доріжки, серветки, рушники, портьєри, скатертини — все, що виробляє решетилівський ткацький промисел.

Цікаве мистецьке явище — древній килимовий промисел. Про високий рівень килимового виробництва в минулому свідчать як писемні джерела, так і окремі, хоч і рідкісні, експонати. Є відомості, що у XVII столітті гадяцькі купці возили у Польщу не лише горілку, тютюн і мед, а й килими та коці.

Виготовлення килимів було звичайним заняттям багатьох селянських сімей. За сировину використовували місцевий матеріал — коноплі, льон, вовну. Пряжу фарбували природними фарбниками, приготування яких нерідко було таємницею і передавалось у спадок. Доброю славою користувалися килими, виткані у Гадяцькому, Миргородському, Зіньківському, Лубенському, Полтавському, Кобеляцькому повітах.

Головною окрасою килимових виробів був рослинний орнамент, який вільно розміщувався на темному або світлому фоні. Квіти візерунка — дуже умовні, площинні. Кожний орнаментальний мотив — ніби фрагмент розрізаної вздовж або впоперек квітки: троянди, тюльпана, жоржини чи їх бутонів. У музеях Полтавщини можна зустріти чимало старих килимів з рослинним малюнком.

Значний інтерес являють композиції так званого «панського» килима. У давніх його варіантах зустрічаємо букети квітів, перев'язані стрічкою, кошики чи вазони з квітами, іноді центральне поле виділялося фігурними лініями у вигляді картушів. Кайма у таких випадках була того ж кольору (або близького до нього), що й середина. Орнамент її формувався пружними бігунцями, листками, квітами. Килими з картушними композиціями ткались в більшості випадків вузликовою (ворсовою) технікою.

Вирішальну роль у створенні полтавського квіткового килима відіграє його фон. Найчастіше він буває жовтим, світло-сірим, голубуватим, темно-коричневим, чорним. Колір поля визначає колір всього виробу. Взаємодія фону килима і кольорове вирішення орнаменту складає ту неповторну самобутність полтавського квіткового килима, яка вже сотні років відрізняє його від аналогічних виробів інших областей України.

Виконувались килими з рослинним малюнком популярною в народі технікою «кругляння» або гребінковою (від гребінки — інструмента для збивання ниток піткання). Дуже поширеним і улюбленим серед килимарниць

був і прийом килимового ткання великих площин «дерканням», коли в тло килима окремими невеликими ділянками вводяться нові відтінки основного чи близького кольору. Прийом «деркання» надає килиму несподіваної декоративності, привабливості і свідчить про тонкий смак виконавиці.

У полтавському квітковому килимі проявилося велике уміння народних майстрів творити гармонію найпростішими засобами і матеріалами. В ньому повною мірою виявився мистецький хист народу, його талант і закоханість у красу.

Широко побутували на Полтавщині килими з геометричним орнаментом. Вони відзначаються простотою малюнка і різноманітністю кольорової гами. Провідним декором старих геометричних килимів є смуги різної ширини, фактури і кольору. Основа орнаменту геометричних килимів — ромб, квадрат, трикутник, прямокутник. Фон чорний, сірий. Виконуються килими на горизонтальних ткацьких верстатах за допомогою човника. Малюнок формується вручну.

Килими з рослинним і геометричним орнаментом виконувалися гладкою двосторонньою або ворсовою (вузликовою) технікою. Килими, виткані ворсовою технікою, називалися коцями.

Коці за композицією і колоритом мало чим відрізняються від гладких килимів. Вони виконувалися переважно на кроснах (вертикальний ткацький верстат) вручну, як і гладкі килими. Ворсовими виробами покривали стіни, вози, підлоги. Орнаментальні візерунки в них розташовуються по полю в рядовому і шаховому порядку, центрично і у вигляді медальйонів,

Можуть бути з каймою і без кайми. Техніка виконання ворсового килима (в'язання вузликів) обумовлює обов'язкову стилізацію орнаментальних мотивів. Коці з геометричним орнаментом ткуться рахунковою технікою без малюнка в натуральну величину.

Як свідчать літературні джерела, широко побутували коці на Полтавщині у XIX столітті, а на початку XX століття виробництво їх занепало. Певне відродження можна було спостерігати у 50-х роках, коли велась підготовка килимарів-спеціалістів у Решетилівській школі майстрів художніх промислів. Зараз з усіх килимарських цехів, що функціонують на Полтавщині, на жаль, жоден не має верстата, заправленого під ворсовий килим (коць).

Ліжники. З цим словом у нас пов'язано уявлення про пухнасту вовняну ковдру, яку можна подекуди зустріти на базарах карпатських міст і сіл, у фірмових магазинах, на виставках народного мистецтва західних областей України. Ліжники до середини XIX століття були одним з поширених килимових виробів у багатьох містечках і селах Полтавщини. На водяних млинах у Великих Сорочинцях, розповідали старі люди, оброблялось за сезон більше тисячі ліжників. Ткалися ці вироби в Миргородському, Решетилівському, Полтавському та Кобеляцькому повітах.

Виконувалися ліжники з грубого вовняного валу, частіше темного кольору. За основу бралися вовняні, круто спрядені нитки. Більшість ліжників були великого розміру, однотонними, лише зрідка урізноманітнені негусто розміщеними поперечними кольоровими смугами.

Вживалися ліжники переважно для покриття постелі, деколи ними накривали коней, вози, сани. Розповідають, що торгові люди та візники нерідко ночували під відкритим небом у люті морози, загорнувшись у ліжник. З кінця XIX століття виробництво ліжників на Полтавщині занепало.

Центром килимарства на Полтавщині зараз є Решетилівська фабрика художніх виробів імені Клари Цеткін. Особливих успіхів решетилівський килимовий промисел досяг в останні роки завдяки діяльності таких визначних майстрів, як Н. Н. Бабенко та Л. С. Товстуха. Митці почали свій шлях у килимарстві на початку 50-х років.

Квіти килимів Надії Нестерівни Бабенко полонять серця і душі відвідувачів численних виставок у Києві і Москві. Один з холів штаб-квартири Організації Об'єднаних Націй прикрашає килим, подарований українським народом. Його автор — Н. Н. Бабенко.

А починала майстриня з вивчення народних виробів. Ускладнювала орнаменти своїх килимів, збагачувала кольорову гаму. Від прямолінійності трактовки теми перейшла до створення робіт асоціативного характеру, де основна ідея передається через форми, розміри, пропорції та колір орнаменту і тла. Такі килими «Весна», «Осінь», «Союзу квітнути», «Дивоцвіт», «Паморозь»... Нові роботи — це високохудожні твори, де щедро проявився мистецький талант майстрині.

Орнаментальні форми своїх килимів Н. Н. Бабенко будує вільно, широко і міцно. У виробі читається кожен елемент декору, але вся композиція — це суцільне плетиво небачених у природі рослин та істот. Птахи під пальцями майстрині перетворюються у квітки, квіти ж та листя нагадують живі істоти, що розкинули по полю-килиму свої пелюстки-крильця. Художниця мислить і творить, як мислить і творить народ,— широко і щедро.

З діяльністю Леоніда Самійловича Товстухи значною мірою пов'язаний розвиток народного килимового промислу Решетилівки за останнє двадцятиріччя. Митець пройшов шлях від майстра килимового цеху до директора підприємства. В арсеналі його творчих доробків — тематичні роботи. Серед них — килим, присвячений 300-річчю возз'єднання України з Росією (з зображенням пам'ятника Богдану Хмельницькому в Києві), та килим з Гербом Радянського Союзу до 50-річчя утворення СРСР. Митець багато шукає, мріє... І з'являються на виставках все нові й нові його витвори. Цікаві рішення і колоритні розробки спостерігаємо в його композиціях «Лісова пісня», «Літо», «Квіти Перемоги», «Осінь». Л. С. Товстуха — член Спілки художників СРСР, заслужений художник Української РСР.

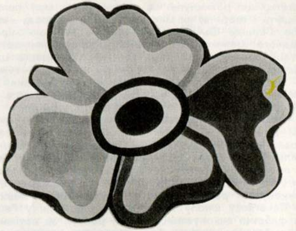
Килимовий промисел Решетилівки завоював славу не лише в межах республіки. Сюди, у визнаний центр українського килимарства, приїжджають вчитися або виконувати роботи майстри і художники з інших міст республіки і країни. Початкову школу майстерності пройшли у Решетилівці ткалі з Білорусії, на фабриці виконувалися творчі роботи за ескізами художників-професіоналів з Москви, Києва, Ялти, Полтави, Азербайджану, Білорусії.

Килимарство полтавського краю не обмежується досягненнями лише решетилівського осередку. На Полтавщині є багато майстрів та художників, які працюють індивідуально. На виставках народної творчості можна побачити килими рослинного характеру, які виконали Г. Гринь та Н. Чабан. Все частіше тематичні гобелени експонує молодий художник М. Цись. Глибиною образних характеристик відзначаються гобелени подружжя Л. та Ю. Самійленків.

У кожного майстра свій творчий шлях, своє розуміння краси і мистецтва. В кожного — своя мета, свої мрії. А все разом — це новий, вищий та якісний щабель у розвитку художнього килимарства на Полтавщині.

НАРОДНИЙ ЖИВОПИС

С ело на нашій Україні —
Неначе писанка село,
Цвітуть сади, біліють хати,
Неначе диво...

— писав Т. Г. Шевченко. Багатий на красу Полтавський край з його безмежними степами, садами, гаями, ярами, зі спокійним плином річок і чудовими самоцвітами народного мистецтва!

Види і жанри народного живопису, що побутували раніш на Полтавщині, дуже різноманітні: іконопис, картинки з сюжетами козака Мамая або Наталки Полтавки, розмаїття розписів хат і надвірних господарських споруд, розфарбовування круглої дерев'яної скульптури, меблів, предметів побуту, розписів коминів і скринь, віконниць і писанок, вуликів і мисників.

Плідно розвивається народний живопис у наші дні. Народне малювання збагатилося тематично, композиційно, функціонально.

Народна картина трансформувалася в живопис самодіяльних художників, тематичний діапазон яких досить широкий: від найпростішого пейзажу чи натюрморту до образів наших сучасників — героїв космосу, діячів науки, культури, мистецтва. Художники вихідного дня, як часто називають у народі художників-непрофесіоналів, у вільний від основної роботи час створюють такі повноцінні в художньому відношенні роботи, що вони стають невід'ємною частиною радянської соціалістичної культури.

У музеях і експозиціях виставок народного мистецтва ми неодмінно зустрінемося з чудовими інтерпретаціями народних пісень, казок, поезій, виконаних Іваном Яковичем Новобранцем. Твори живописця настільки образно передають внутрішній зміст пісні, казки чи вірша, що ми, не читаючи підпису, з посмішкою «проспівуємо» услід за автором рядки: «Ой, під вишнею, під черешнею», із зрозумілою цікавістю розглядаємо полотно «Якби мені не тиночки та й не перелази», з сумом проводжаємо літа молодії разом з піснею «Із-за гори кам'яної», що в образі молодиці поскакали на сивому коні. Ставимо майже хвалькувате питання: «Чи й у вас, як у нас?» — за аналогією з композицією, де зображена старовинна полтавська сільська хата і «ставок, і млинок, ще й вишневенький садок»...

Мова полотен живописця дуже близька до народної картинки — лубка, багата відкритими, згармонованими кольорами. Композиції лаконічні, з прекрасним підпорядкуванням художньої форми твору його художньому змісту.

Увагу глядача обов'язково привернуть живописні портрети, виконані майже вісімдесятилітньою Тамарою Василівною Івницькою. На її полотнах — наші сучасники, люди праці: «Бібліотекарка Валя», «Дівчина з чорною косою», «Надя», «Переможець». Художниця зображує своїх героїв в оточенні квітів, пейзажу, часто одягає їх у народні костюми. Саме така її картина-портрет «Доярка Катя», що експонувалась у 1974 році на всесоюзній виставці «Слава труду!». Полотна самодіяльної художниці тяжіють до символіко-декоративних мотивів.

Реалістичною трактовкою образу відзначаються твори художників Миколи Миколайовича Носенка, Леонтія Порфировича Вішталя, Федора Йосиповича Ткаченка. Ф. Й. Ткаченко разом з іншими митцями з Полтавщини був удостоєний золотої медалі на всесоюзній виставці «Самодіяльні художники — Батьківщині» (1977 рік). Л. П. Вішталь та М. М. Носенко звітували про свою творчу діяльність перед трудящими обласного центру персональними виставками.

Прекрасні декоративні розписи Галини Іванівни Рідної. Пише вона на великих аркушах картону або паперу гуашевими фарбами. Тло в більшості робіт чорне. Лінії малюнка насичені, широкі. Здається, художниці не вистачає місця для вираження своїх почуттів і думок. У деяких творах елементи композиції ніби виходять за «кадр».

Колорит розписів Г. І. Рідної різноманітний, завжди насичений, переважають відтінки фарб рожевої, оранжевої, червоної, зеленої. Основа

композиції кожного твору — квіти і птахи, які не мають аналогій в природі. Нерідко художниця пише асоціативні композиції — фантазії, пов'язані з власними душевними переживаннями. Тому поряд з «Рожевим птахом», «Птахом голубим» з'являються «Осінні варіації», «Враження», «Натхнення».

У роботах останнього часу Г. І. Рідна успішно освоює жанр натюрморту в техніці декоративного малювання. Реальні, з дитинства кожному знайомі предмети вона трактує як прекрасні самоцвіти. У цілому ж твори Г. І. Рідної тяжіють до монументальності вітражу.

Інший напрямок у сучасному декоративному розписі представляють твори самодіяльної майстрині Тетяни Антонівни Зацеркляної. На невеликих аркушах білого паперу гуашевими або акварельними фарбами художниця створює нехитрі композиції. Кожну насичує не лише чітко вираженим сюжетом, а й якимось м'яким, домашнім, спокійним колоритом. Роботи «Пливла щука з Кременчука», «А я собі гуляю, як рибка по Дунаю», «Щедрівочка щедрувала» свідчать про те, що основні теми творів Т. А. Зацеркляної — народний пісенний фольклор, народні казки, оповідання, обряди.

Зацеркляна багато працює над розписом дитячих іграшок, сувенірних скриньок, тарелів, декоративних плакеток, дерев'яних сувенірних писанок. Деякі сюжети своїх розписів художниця переводить в інші матеріали. Серед кращих творів, побудованих на основі розпису, слід назвати плетені гачком килими «Танок» та «Запорожець за Дунаєм», які успішно демонструвалися 1976 року на виставці у болгарському місті Велико-Тирново.

В останні роки Т. А. Зацеркляна створює крупні сюжетні композиції на круглих дерев'яних формах. Серед них «Конопляні рушнички». «Мати зустрічає сина», «Знаки зодіака» та інші. У кожній такій роботі художниця виділяє центр композиції, де розгортається основна дія, і кайму, вирішуючи їх в одному кольористичному ключі або за допомогою контрастних поєднань.

В останнє десятиріччя виразно окреслилась постать ще одного майстра декоративного розпису Юрія Вікторовича Лукіна. Творчий шлях митець почав з малювання натюрмортів, пейзажів, квітів. Численні зображення троянд, гвоздик, півонів, маків, ромашок, бузку відшліфували гостре відчуття форми, кольору, внутрішньої будови квітки. Десятки радісних композицій різних років — «Яблуневий цвіт», «Черемха», «Птахи серед квітів», «Тюльпани», «Айстри у вазі» — принесли визнання митцеві. Він золотий медаліст всесоюзної виставки «Самодіяльні художники — Батьківщині», постійний учасник багатьох художніх виставок. Щодалі митець вдосконалює свою майстерність, створює тематичні композиції — «Українська ніч», «Ранок», «Вічний вогонь»...

Інколи на зразок петриківських розписів «пише» листочками чи квітами цифри, тексти. Серед останніх — композиції «Хай завжди буде сон-

це», «9-е Травня», «XXVI з'їзд КПРС» та інші. Не лишає Ю. В. Лукін осторонь і портрет. Образ героя трактує умовно, в кольорі, що близький загальному смислу твору. Це такі роботи, як «Григорій Сковорода», триптих «ВЛКСМ-60» та інші.

Ю. В. Лукін багато уваги приділяє розпису дерев'яних побутових виробів. Настінні тарелі, ложки, кухлі,ківшики, кухонні дошки і декоративні плакети — все виконує досконально, так, щоб розпис завжди відповідав функції предмета.

Самодіяльний митець був одним з перших, хто почав відновлення призабутого на Полтавщині декоративного розпису. Композиції виконує на картоні або папері. Гама кольорів контрастна і в той же час стримана. Характер малюнка — неширокі, чисто виконані лінії контуру квіток, листя. Деколи легкими штрихами опрацьовує деталі квіткового мотиву.

У 1976 році в Полтаві була організована перша персональна виставка майстра. У кінці 1980 року йому присвоєно звання народний майстер.

Промисловий випуск предметів з декоративним розписом для сучасного побуту добре налагоджено в сувенірному цеху Миргородського лісгоспзагу. На Миргородщині ще й сьогодні перед святами цікаво розмальовують кольоровими глинами старі хати: підводять призьбу, жовтим мажуть задню стіну, неширокою полоскою «цегляного» кольору обводять навколо вікон та дверей. У минулому природні кольори глин використовувались для розпису керамічного посуду, який особливо цікавим був у хомутецьких гончарів.

Матеріалом для деревообробного промислу на Полтавщині слугували дуб, клен, верба, груша, берест, липа, вільха та інші породи дерев. Географія промислу охоплювала практично всю територію губернії. Але найбільше він був розвинений у повітах з великими масивами лісів: Зіньківському, Полтавському, Роменському, Миргородському, Лубенському, Кобеляцькому, Кременчуцькому.

Одним з відомих центрів деревообробного промислу було містечко Грунь Роменського повіту. Саме грунські майстри представляли цей промисел на всеросійській кустарно-промисловій виставці у 1902 році. Експонувалися повозки, сани, колеса, гарби, вулики (все в моделях), а також гребені для прядіння, ярма, ночви, ложки, веретена, прядки, моделі віялок та багато інших предметів селянського побуту.

Здавна на території Полтавщини побутувала тригранно-виїмчаста, площинно-рельєфна, рельєфна та контурна різьба.

Суть побудови художнього образу за допомогою тригранно-виїмчастої техніки різьби полягає в тому, що на гладку поверхню деревини наносяться глибокі порізки у вигляді трикутників, кутів, квадратиків, круглих та овальних виїмок. Основним інструментом для роботи в цій техніці є ніж-косяк та напівкругла стамеска. Головним мотивом декору виступає, як правило, розетка. Центральний мотив може бути оточений дрібними формами — ламаними лініями, рисочками, маленькими трикутничками.

Широко використовували різчики площинно-рельєфну різьбу. У цій техніці виконувався здебільшого орнамент рослинного або рослинно-геометричного характеру, оздоблювались архітектурні деталі будинків, а також возів, саней, карет, рамок для фотографій. Ця техніка вимагала від майстра володіння широким асортиментом гострих різців, досконалого художнього чуття, натренованих рук і ока, вмілого володіння площинно-об'ємними законами композиції.

Відомою і досить розповсюдженою на Полтавщині була техніка рельєфного різьблення. Рельєф у минулому був привілеєм культового мистецтва: ним прикрашались оправи до ікон, хрести, іконостаси. Лише невелика частина предметів побуту оздоблювалась рельєфною різьбою. Це були рами для дзеркал, оправи для стінних годинників, декоративні вставки до буфетів, віконні та дверні наличники. Декоративний і художній ефект рельєфної різьби в тому, що різьблений мотив значно виступає над фоном, інколи фон зовсім відсутній. Виконується вона переважно по твердих породах дерев, таких, як дуб, клен, груша, береза.

Техніка контурної різьби виникла, певно, з потреби більш реально передати на поверхні дошки сюжет з оточуючого життя. Різьба відрізняється від інших технік тонким малюнком і м'яким світлотіньовим моделюванням, часто застосовувалась полтавськими майстрами у сполученні з тригранно-виїмчастою технікою, від чого виріб ставав витонченішим і привабливішим.

Комбінація різних різьбярських технік вимагала високої майстерності, винахідливості та художньо-технічної вправності.

Відомими майстрами художнього різьблення на Полтавщині другої половини XIX — початку XX століття були батько і син — Федот та Прокіп Юхименки з Великих Будищ. Ще батько Федота — Іван різав хрестики, прикрашав церковне і побутове причандалля. У нього й перейняв різьбярську майстерність маленький Федот, який став згодом кращим виконавцем замовлень сім'ї Кочубеїв.

Ф. І. Юхименко прищепив любов до різьбярської справи своєму синові Прокопу, який підняв це мистецтво на новий, більш високий художній рівень, виховав цілу школу майстрів-різьбярів, які донесли до нас всю красу і чари народного різьбярства.

У кінці 20-х років в Полтаві було утворено столярно-різьбярську промислово-кооперативну артіль. Паралельно з роботою кооперативних підприємств різьбою займалась велика кількість індивідуальних майстрів, творчість яких надовго визначила художній рівень і стан народного різьбярства у полтавському краї.

У післявоєнні роки особливо повно розкрився талант вже відомих на той час різьбярів Василя Степановича Гарбуза з Полтави та Якова Олександровича Усика з Миргорода. В. С. Гарбуз стояв на чолі тих майстрів, які працювали в техніці тригранно-виїмчастої різьби, Я. О. Усик мав хист до рельєфної техніки. Це й визначило з 50-х років два напрямки в полтавській художній різьбі.

Після постанови про розвиток народних художніх промислів стає помітнішою робота щодо організації осередків різьби в тих місцях, де для цього склалися найбільш сприятливі умови. На Полтавській фабриці художніх виробів імені Лесі Українки була утворена дільниця художньої різьби по дереву, у Кременчуці та Миргороді при лісгоспзагах організувалися цехи.

З 70-х років народне різьбярство Полтавщини стало на шлях найбільш інтенсивного розвитку. Великий внесок у це зробили такі відомі майстри, як В. К. Нагнибіда, К. К. Божко, О. М. Олешко, М. Г. Зацеркляний, В. С. Кваша, в чиїх творах мистецтво різьби набуло нових художніх цінностей.

Столяра-червонодеревця Валентина Кузьмича Нагнибіду завжди приваблювала краса деревини в усіх її проявах, він прагнув прикрасити вже готовий столярний виріб художнім візерунком, виявити естетичні якості дерева. Спочатку він використовував техніку інкрустації деревом по дереву (інтарсія), потім звернувся до рельєфу. Комбінував плоско-рельєфну і контурну різьбу. Невідомо, як довго б шукав молодий робітник свій шлях у мистецтво, коли б не відвідав обласної виставки самодіяльних митців, присвяченої 100-річчю від дня смерті Т. Г. Шевченка (1961 рік). В експозиції були широко представлені твори відомого різьбяра В. С. Гарбуза. Вони й припали до душі молодому майстрові.

Протягом 1961—1972 років В. К. Нагнибіда створює в техніці рельєфної, тригранно-виїмчастої та контурної різьби кращі свої композиції: портрети Тараса Шевченка, Максима Горького, Григорія Сковороди, декоративну таріль «Хліб наш насущний», оригінальне овальної форми блюдо «Весільне», таріль і панно з однойменною назвою «Ой Дніпре, мій, Дніпре, широкий та дужий!», велику кількість скриньок, поличок, баклаг, предметів біжутерії, декоративних і побутових ложок.

Різець В. К. Нагнибіди успадкував кращі традиції полтавських умільців, увібрав багатство і технічну різноманітність народної декоративної різьби. Майстрові притаманне глибоке розуміння і відчуття матеріалу, властивостей і можливостей дерева. Ніби підводячи підсумок першого десятиріччя своєї творчої діяльності, він звітував перед трудящими обласного центру персональною виставкою, яка була організована у квітні 1972 року. Паралельно з роботою над створенням нових зразків побутових і декоративних виробів для серійного виготовлення В. К. Нагнибіда натхненно реалізує нові задуми в роботах унікального і виставочного характеру. Тарелі «Заповів нам батько Ленін», «Роботящим умам, роботящим рукам...», панно «Хліб-сіль» та «Хліборобам — здоров'я і сили», дитячі іграшки, футляри для книг і мисливських рушниць, десятки інших прекрасних робіт експонувалися на обласних, республіканських та всесоюзних виставках. Слід відзначити участь В. К. Нагнибіди у виставках творів майстрів народних художніх промислів 1975 та 1978 років у Києві і 1979 року в Москві, де твори митця дістали загальне схвалення і визнання.

В. К. Нагнибіда не обмежується лише власною творчістю, а веде активну організаторську роботу по залученню до різьби здібної молоді. Більше 10 юнаків і дівчат під його керівництвом опанували мистецтво художнього різьблення.

За великі заслуги в галузі розвитку народного мистецтва В. К. Нагнибіді присвоєно почесне звання заслуженого майстра народної творчості України. Він член Спілки художників СРСР.

Визначним осередком художньої деревообробки стала різьбярська дільниця, утворена при фабриці художніх виробів у Полтаві. Започаткувало тут призабутий промисел Республіканське управління народних художніх промислів, запросивши в майстерню відомого різьбяра Капітона Капітоновича Божка. Різьбярі вивчали спеціальну літературу, знайомилися із зібранням різьблених предметів у краєзнавчих музеях, робили замальовки старих зразків.

Згодом виробничу дільницю було реорганізовано у творчо-експериментальну лабораторію художньої різьби по дереву. У грудні 1972 року художньо-технічна рада Міністерства місцевої промисловості УРСР затвердила для серійного випуску десятки чудових побутових виробів, оздоблених художньою різьбою. Серед них значне місце посідали столярні та

токарні роботи: кухонні дошки, полички, декоративні вази і тарелі, різноманітні набори ложок, кухлі, місткості для крупи і цукру, сувеніри. Вже через рік творча група полтавських різьбярів демонструвала свої роботи на республіканській виставці «Молоді художники Радянської України».

Особливо широко, повно і різноманітно різьбярство полтавського осередку було представлене на обласній виставці «Полтаві — 800» у 1974 році. Вперше як рівноцінні художні експонати були виставлені у широкому асортименті меблі, виконані за народними мотивами,— журнальний столик, лави, різних конструкцій стільці, а також скриньки, декоративні тарелі, панно, вжиткові та сувенірні вироби, твори, присвячені ювілею рідного міста.

Аналогічні вироби експонувалися на республіканській виставці творів народних художніх промислів (кінець 1974 — початок 1975 року) для серійного і масового виробництва.

Особливе місце в формуванні мистецтва художньої різьби займає діяльність відомого майстра Олександра Макаровича Олешка. Син сільського теслі, О. М. Олешко назавжди зберіг у пам'яті батьківську настанову: робити всяку добру справу досконально і чесно. Тому вся виробнича і творча діяльність лабораторії-цеху, в якій О. М. Олешко працює творчим майстром,— невпинний рух до вершин знань і професійної досконалості.

На початку 1975 року О. М. Олешко представив близько 120 різьблених творів на свою першу персональну виставку. Одне з центральних місць на ній посідало панно «Нескорена полтавчанка», яке засвідчило зрілість митця

і його вміння засобами рельєфної і тригранно-виїмчастої різьби вирішувати складні громадсько-політичні теми. У залах Полтавського художнього музею глядачі побачили найрізноманітніші його роботи: від значних за тематикою творів («Слава праці!», «Хай завжди буде сонце!», «Полтаві — 800») до виробів побутового призначення (мисники, полички, різні місткості, предмети дерев'яної біжутерії). Він неодноразово представляв різьбярство Полтавщини на обласній та республіканській виставках народного декоративно-прикладного мистецтва, присвячених 60-річчю Жовтня, всесоюзній виставці «Навіки разом», яка присвячувалась 325-річчю возз'єднання України з Росією, виставці полтавських художників у Велико-Тирново (Болгарія) та у Кошаліні (Польща).

Діапазон майстра дуже широкий. У його творчому доробку багато портретних образів — діячі Комуністичної партії і Радянської держави, письменники, космонавти, митці, герої Великої Вітчизняної війни і праці.

О. М. Олешко сам виготовляє різьбярський інструмент, бездоганно працює на всіх деревообробних машинах та верстатах.

Своєрідна манера різьбяра полягає в тому, що він майже суціль «зарізає» площину дерева. Різьблення його неглибоке, зумовлене призначенням виробу і побудоване на комбінації найдрібніших трикутних зрізів з великого розміру розетками. Його твори вирізняють філігранність, м'які переливи світла й тіней, мерехтіння поверхні необробленого дерева.

Якщо творчість В. К. Нагнибіди і О. М. Олешка є прямим продовженням традицій тригранно-виїмчастого різьблення, то школу рельєфної різьби успішно продовжує миргородець Василь Семенович Кваша.

Ще в молоді роки В. С. Кваша познайомився з творчістю відомого художника, етнографа і мистецтвознавця О. Г. Сластіона, читав і перечитував «Гайдамаків», ілюстрованих Опанасом Георгійовичем, як і вчитель, проникався духом і змістом народнопоетичної творчості великого Кобзаря. Пізніше доля звела В. С. Квашу з різьбярем Я. О. Усиком, який і прищепив молодому митцю любов до різьбярської справи.

На виставках народної творчості середини 50-х років з'явилися перші твори молодого майстра. З нагоди 300-річного ювілею возз'єднання України з Росією В. С. Кваша підготував портрети Б. Хмельницького, Т. Шевченка, М. Горького. У 60-х роках новими творами відзначив шевченківські ювілеї. Це портрет Т. Шевченка в овалі, роботи на теми поезій великого Кобзаря: «Катерина», «Перебендя старий, сліпий», «Знедолена», «Причинна», «Мені тринадцятий минало», «Не завидуй багатому», «Возвеличу рабів німих», «Мені аж страшно, як згадаю» та багато інших. Разом з численними портретами поета вони створили Шевченкіану в народному різьбярському мистецтві. Внесок різьбяра у народну мистецьку скарбницю був високо оцінений — йому присвоєно звання заслуженого майстра народної творчості республіки.

З великою любов'ю і зацікавленістю працював майстер над створенням

у техніці рельєфної різьби образів українських кобзарів за малюнками О. Г. Сластіона. Протягом майже 10 років він створював велике панно «Сластіон і українські кобзарі». У центрі твору — портретне зображення О. Г. Сластіона, дати його життя та текст присвяти. Навкруги — образи 17 кобзарів. (Розмір панно 133×86 см). Це воістину подвижницький труд! У роботі над твором напрочуд виразно виявилося уміння В. С. Кваші володіти різцем і деревом, виділити головне і на цьому зосередити увагу глядача.

Значне місце у творах В. С. Кваші відводиться текстовому матеріалу. Тексти не лише розкривають зміст, а й становлять з рельєфом єдине декоративне ціле. Багатим текстовим матеріалом насичені панно «Не той тепер Миргород», таріль «Заграй мені, дударику, на дуду», панно «Давид Гурамішвілі» та багато інших композицій.

У своїх працях митець розкриває ленінську тематику, теми дружби народів Радянського Союзу і соціалістичних країн, боротьби за мир...

Твори В. С. Кваші експонувалися на обласних, республіканських та всесоюзних виставках самодіяльної та народної творчості, були представлені у Болгарії і Польщі. Кращі роботи В. С. Кваші експонуються у музеях Полтави, Канева, Миргорода, Києва.

Полтавська народна художня різьба по дереву — чудове надбання багатьох поколінь талановитих майстрів і одне з найцікавіших досягнень в українському народному мистецтві. Коріння її сягають у глибочінь століть, і все ж цей вид народної творчості — один з молодих і прекрасних. Витвори різьбярського мистецтва вражають нас гармонією пропорцій, красою орнаменту, доцільністю кожної речі, різноманітністю різьбярської техніки, глибиною думки.

SUMMARY. From time immemorial the folk decorative and applied art has been abundantly developing in the Poltava region: fancy needle-work, ceramics, weaving and carpet-making, decorative carving, wood-painting...

The artistic creative work of the people is closely connected with the history of the people, its mode of life, traditions. All the best gains of the previous generations in the field of art are taken in and creatively interpreted by present craftsmen. Ceramics made by Opishnya craftsmen is widely known in the Ukraine. Since olden times resounding earthenware manufactured by Opishnya experts attracted connoiseurs of the beautiful by its refined forms, rich colouring and interesting ornaments. All the assortment of the wares produced by the Opishnya plant «Decorative Ceramics» can be combined in three most distinctive groups: painted desorative pottery, decorative sculptural pottery, ceramic sculpure of small forms.

The peculiar feature of decorative pottery of everyday life is its technical perfection of work, refined shape, wonderful proportions; each ware is warmed by the candid heart and skilful hands of a craftsman. It is the light yellow colour of a design against the red-brown, white or green background intensified by contrast of the blue, dark brown, bright-green, dark blue or black and covered with a transparent glaze that distinguish Opishnya wares among numerous well-known Ukrainian pottery trade centres.

In recent years decorative sculptural pottery has become very popular. Unlimited fantasy of an author creates something almost impossible: in the hands of a craftsman the vessel for water or wine turns into a sculpture of a lion, a ram, a bull, a horse, a bird...

Almost in each house of Opishnya potters one can see sculptured toys of different size, the so-called ceremic sculptures of small forms. Young married women, horsemen, merry fellows, horses, devils, different compositions consisting of figures of people or animals — all of them are marked with traditional expression of sculptural forms and colourful painting.

Folk craftsmen often use literary and fairytale topics. Heroes from the works by I. Kotlyarevsky, S. Gulak-Artemovsky, M. Gogol became especially popular with the creative works of Opishnya potters.

Fancy needle-work is one of the oldest favourite and most widely used works of people's art. During many centuries it played an important part in the life of the people while the best works of this art reflected high standards of its culture.

The most favourite and at the same time the most widely spread aesthetically completed articles of people's trade are Poltava embroidered towels, shawls and kerchiefs, embroidered shirts and chemises, table-cloths, sheepskin coats, skirts. Among these articles linen towels embroidered with red thread which play not only utiliterian function take a particular place. They are wonderful decorative adornment both in rural and urban living quarters. Nowadays Poltava towels are splendid patterns of people's art which are always displayed in expositions of numerous museums of local lore or decorative exhibitions.

In our days towels are hung above windows, they adorn the frames of photographs of relatives, they are used to do the Ukrainian interior, they are used for decoration of rooms of happiness during the registration of marriage, while meeting dear guests.

Embroidered shirts and chemisses are widely popular in the Poltava region.

In recent years women's costumes, dresses and children's clothes adorned with fancy needle work and made of modern matterials attract people's attention.

Weaving and carpet-making have been known in the Ukraine since ancient times. Hemp, flax and wool were used as raw materials for the manufacturing of linen. Towels, table-cloths, cloths, Ukrainian national skirts, carpets, shawls, bed-cloths were woven.

Craftsmen of Reshetilovka plant have interesting artistic finds. They manufacture decorative bed-spreads, carpets, towels, table-cloths. The artists and craftsmen try to make the figurative structure and artistic value of their production as close to the folk tradition as possible.

The carpet-making trade is widely developed in the Poltava region. It is the background that plays an important part in the creation of Poltava coloured carpets. More often it is yellow, light-grey, blue, bark-brown, black.

People's painting is being developed nowadays fruitfully. To-day peopl'es painting acquired new aesthetic qualities (the majority of goods are used as souvenirs or as decorative adornment of interiors) its topics, composition and functions also enriched. The folk picture transformed into paintings of amateur artists whose subject range is wide: from a simple landscape or a still-life to the images of our contemporaries — heroes of cosmos, scientists, cultural and art workers.

Artists of a rest day as non-professionals are often called by the people create in their free time works of full artistic value.

Industrial output of goods with decorative painting for every day life is well organized in the Mirgorod district. Today about one hunded different goods are decorated there, among them are sugar-basins, small boxes, salt-cellars, small barrels, napkin-holders, pepperboxes, decorative dishes, trenchers and so on.

The forms for goods are prepared mainly by means of turning lathes from lime-tree, aspen, more rarely from willow, birch. Goods painted with gouache are covered with varnish.

During centuries people used woodworks decorated with artistic carving in their family life. Even to-day they give us joy and great artistic satisfaction like museum exhibits. Poltava folk artistic wood-carving is a wonderful acquirement of numerous generations of talented craftsmen and one of the most interesting achievements in the Ukrainian folk art.

The development of the people's imitative arts is being encouraged in our country. «To develop artistic trades» — such are the words written in the Decisions of the 26-th Congress of the Communist Party of the Soviet Union. This thesis is also guaranted by the Fundamental Law of our State — the Constitution of the USSR.

РЕЗЮМЕ. От векове насам с буйно разноцветие се развива народното творчество в Полтавска област — художествено бродиране, керамика, тъкачество и килимарство, художествена резба, рисуване на дърво и декоративна живопис.

Всички видове на художественото творчество са тясно свързани с историята на народа, с неговия начин на живот и традиции. Съвременните творци приемат и творчески осмислят най-хубавите художественни ценности на предишните поколения. Широко известна в Украйна е керамика на майсторите от Опишня.

Звънкогласните грънчарски съдове на опишнянските майстори отдавна пленяват ценителите на прекрасното с прецизността на формите, богатия колорит, интересните орнаментни украшения. Целият асортимент на изделията, които произвежда опишнянският завод «Художествена керамика» може да бъде обиденен в три най-характерни групи: рисувани декоративни съдове, малка по форма керамична скулптура, декоративно-скулптурни съдове.

Характерна черта на декоративно-битовите съдове е техническото съвършенство на работата, прецизност на формите, прекрасни пропорции: всяка творба е сгрята от всеотдайното сърце и топлината на ръцете на майстора. Светло-жълтия цвят на шарките на червено-кафяв, бял или зелен фон, подсилени с контраста на светло-син, тъмно-кафяв, ярко-зелен, син или черен цвят и глечосани с прозрачна глазура — ето това е своебразието, което отличава творбите на опишнянци сред многото известни грънчарские области на Украйна.

През последните години голяма популярност получиха декоративно-скулптурните съдове. Неизчерпаемата фантазия на автора създава това, което ти се струва почти невъзможно: съдът за вода или вино се превръща в ръцете на художника в декоративна скулптура — лъв, овен, бик, кон, птица...

Почти във всеки дом на опишнянските грънчари може да се срещнат изваяни играчки с различна големина, така наричаните малки по форма керамични скулптури. Конници, моми и момци, кончета, дяволчета, различни композиции от фигури на хора или животни — всички те се отличават с традиционните решения на скулптурните форми и с красивите си багри.

Народните майстори често използуват сюжети от приказките и литературата. Особено популярни в творчеството на опишнянските грънчари станаха героите от творбите на И. Котляревски, С. Гулак-Артемовски, Н. Гогол.

Един от най-старите любими и най-много распространени видове на народното творчество е художествената бродерия. В продължение на много векове тя е заемала важно място в живота на народа, а най-хубавите творби на това изкуство свидетелствали за неговата висока култура.

Най-любима, а затова и най-разпространена, естетично завършена продукция на народните занаяти се явяват полтавските бродирани пешкири, кърпи, женски и мъжки блузи и ризи, поли. Сред тези изделия особено място заемат бродираните с червен конец платнени пешкири, които изпълняват не само утилитарна функция. Те са чудесна декоративна украса както на селския, така и на градския жилищен интериор. Днес полтавките бродирани пешкири са прекрасни образци на народното изкуство, без които не може да мине нито една експозиция на множество етнографски музеи или художествени изложби.

В съвременния бит окачват бродирани пешкири над прозориците, с тях украсяват рамки със снимките на близки, с помощ на пешкири се създава съвременния украински интериор, тях ги използват при оформление в народен стил домове на младоженците, при посрещане на скъпи гости. Голяма популярност в Полтавска област придобиха също бродирани мъжки и женски ризи и блузи.

През последните години привличат вниманието ушитите от съвременни разнообразни платове и украсени с художествена бродерия дамски костюми, рокли, детски дрехи.

Отдавна в Украйна са известни тъкачеството и килимарството. Суровина за приготвенето на платното са служили конопа, лена, вълната, Тъкали са сепешкири, покривки, сукна, килими, кърпи, губери.

Интересни художествени решения имат днес майсторите от Решетиловската фабрика. Тук произвеждат декоративни покривки, килими, пешкири, покривки за маса. Художниците и творците-майстори се стремят да създадат изделия с образна структура и художествен уровен, близки до народните.

Широко развито в Полтавска област е килимарството. Решаваща роля в създаването на полтавския цветен килим играе неговия фон. Най-често той бива жълт, светло-сив, светло-син, тъмно-кафяв, черен.

Плодотворно се развива в наши дни народната живопис. Народното рисуване придоби днес нови естетически качества (творбите в повечето случаи се използват като сувенири и като декоративни украшения на интериора), то се обогати тематически, композиционно, функционално. Народната картина се трансформира в живопис на самодейци-художници, чийто тематически диапазон е много широк: от най-обикновен пейзаж или натюрморт до образи на наши съвременници-горои на космоса, културата, изкуството.

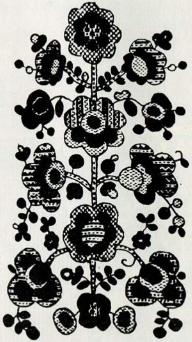
Художниците на почивния ден, както често наричат в народа художниците-непрофесионалисти, в свободното си от основната дейност време създават пълноценни в художествено отношение творби.

Промышленото производство на предмети с декоративна живопис за съвременния бит е добре организиран в Миргородска област. Днес тук разрисуват захарници, дървени кутии, хаванчета, солници, бъклици, пиперници, декоративни чинии, кухненски дъски — всичко около сто различни предмета.

Формата на изделията се изготвя предимно чрез струговане. Материалът е липа, по-рядко върба, бреза. Разрисуваните с гуашеви бои изделия се покриват с лак. Това им придава свежест и празничност.

Човекът в течение на векове е ползвал в своя бит дървени изделия украсени с художествена резба. Като музейни експонати те и днес ни радват и ни носят голямо естетично удовлетворение. Полтавската народна художествена резба на дърво е прекрасна съкровищница на множество поколения талантливи майстори и едно от най-интересните достижения в украинското народно творчество.

В нашата страна всестранно се стимулира развитието на народното изкуство. «Да се развиват художествените занаяти» — така е записано в решенията на 26 конгрес на КПСС. Това положение е затвърдено в основния закон на нашата държава — конституция на СССР.

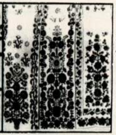

В. Фурман. Рушник. Фрагмент

V. Furman. A towel. A fragment

В. Фурман. Бродиран пешкир. Фрагмент

Г. Гринь, Г. Зиріна, Л. Гаркуша. Рушники

G. Grin, G. Zirina, L. Garkusha. Towels

Г. Грин, Г. Зирина, Л. Гаркуша. Бродирани пешкири

О. Великодна. Блуза жіноча. Фрагмент

O. Velikodna. A blouse. A fragment

О. Великодна. Женска блуза. Фрагмент

О. Великодна. Блуза жіноча. Фрагмент

O. Velikodna. A blouse. A fragment

О. Великодна. Женска блуза. Фрагмент

П. Кириченко. Сорочка чоловіча. Фрагмент

P. Kirichenko. A man's shirt. A fragment

П. Кириченко. Мъжка риза. Фрагмент

М. Любченко. Рушничок

M. Lyubchenko. A little towel

М. Любченко. Пешкир

Н. Щербатих. Сорочка жіноча. Фрагмент

N. Scherbatikh. A chemise. A fragment

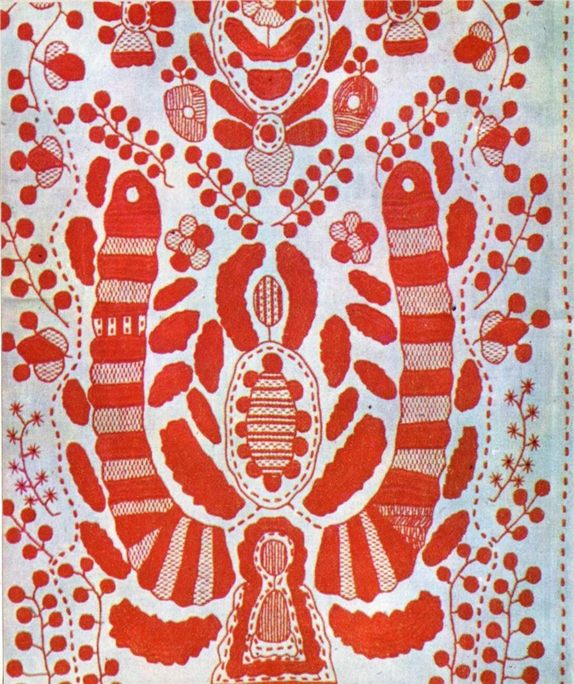
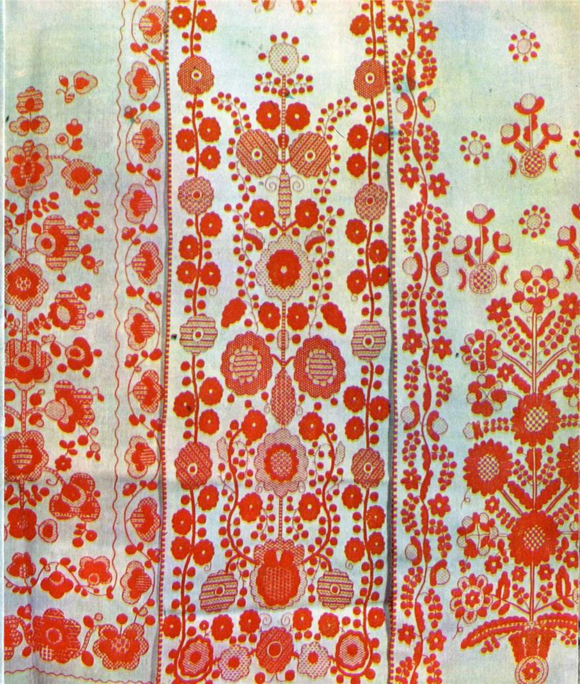
Н. Щербатих. Женска риза. Фрагмент

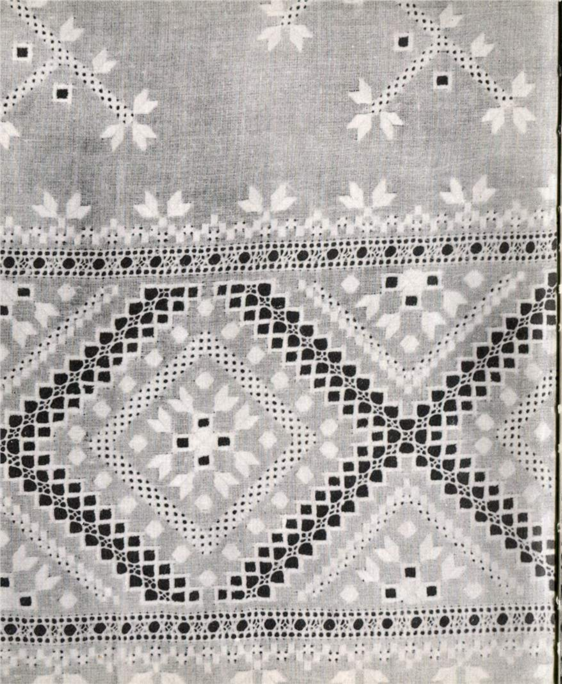

Художня вишивка

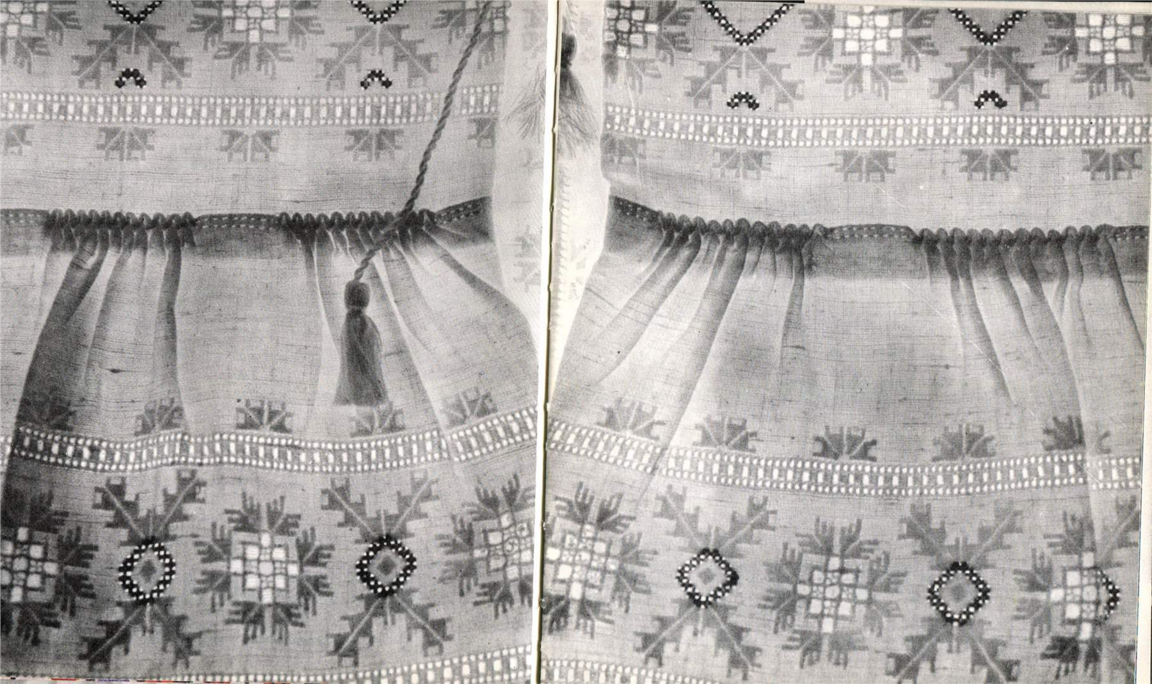

Г. Пошивайло,
Я. Пошивайло.
Таріль «Рибки».
Точіння, розпис

G. Poshivailo,
Ya. Poshivailo.
A dish «Fish».
Turning, painting

Г. Пошивайло,
Я. Пошивайло.
Декоративна чиния
«Рибки».
Грънчарство, рисуване

М. Китриш.
Тарелі. Точіння, розпис.
О. Селюченко.
«На ярмарок». Ліплення

M. Kitrish.
Dishes. Turning, painting
O. Selyuchenko.
«To the fair». Modelling

М. Китриш.
Декоративни чинии.
Грънчарство, рисуване.
О. Селюченко
«На панаир». Скулптура

Г. Пошивайло.
Я. Пошивайло.
«Вершники».
Ліплення, розпис

G. Poshivailo.
Ya. Poshivailo.
«Horsemen».
Modelling, painting

Г. Пошивайло,
Я. Пошивайло.
«Конници».
Скулптура разрисувана

М. Пошивайло.
«Комбайнер».
Ліплення, розпис

M. Poshivailo.
«A combine operator».
Modelling, painting

М. Пошивайло.
«Комбайнер».
Скулптура разрисувана

О. Селюченко.
«Куми», «На ярмарок».
Ліплення, розпис

O. Selyuchenko.
«God-parents»
«To the fair».
Modelling, painting

О. Селюченко.
«Кумове», «На панаир».
Скулптура разрисувана

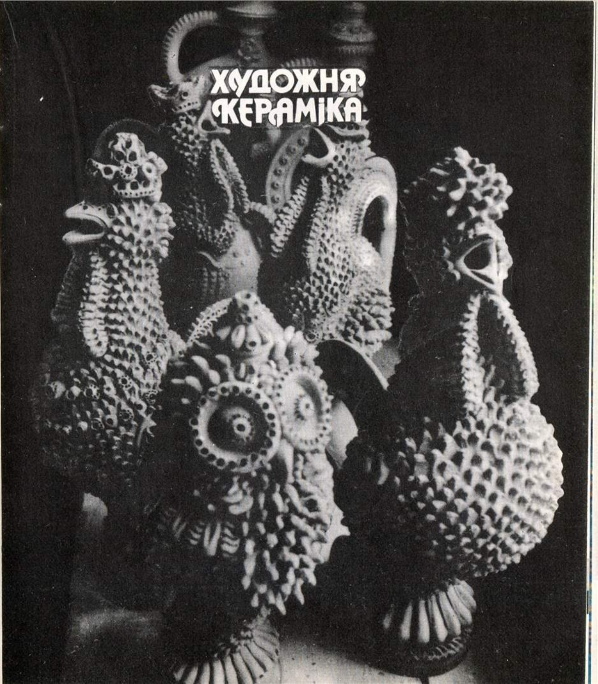

В. Омеляненко.
Лев. Ліплення.
Полива

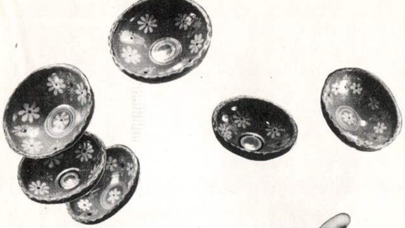
V. Omelyanenko.
«A lion».
Modelling. Glaze

В. Омеляненко.
Лъв. Скулптура.
Глазура

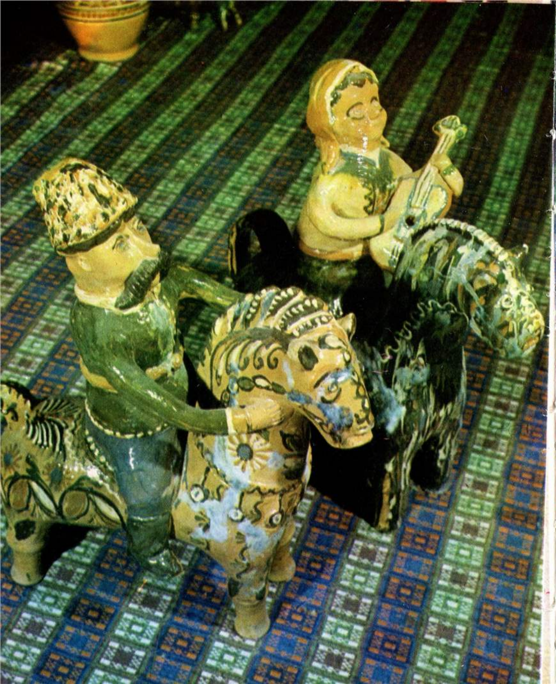
ХУДОЖНЯ КЕРАМІКА

З. Кураченко.
Крайки, зав'язки.
Ручне ткацтво

Z. Kurachenko,
Waist-bands,
ties. Hand weaving

З. Кураченко.
Бродирани вратовръзки.
Ръчно тъкачество

Л. Товстуха.
Верета.
Ручне ткацтво

L. Tovstukha.
A coverlet.
Hand weaving

Л. Товстуха.
Покривка.
Ръчно тъкачество

Автор невідомий.
Рядно. Ручне ткацтво

An unknown author.
A rough canvas
used as a carpet.
Hand weaving

Неизвестен автор.
Губер. Ръчно тъкачество

Л. Товстуха.
Килим «Святковий».
Ручне ткацтво

L. Tovstukha.
A carpet «Festive».
Hand weaving

Л. Товстуха.
Килим «Празничен».
Ръчно тъкачество

Н. Бабенко.
Килим «Дивоцвіт».
Ручне ткацтво

N. Babenko.
A carpet
«Wonderful flowers».
Hand weaving

Н. Бабенко.
Килим «Дивен цвят».
Ръчно тъкачество

Н. Бабенко.
Килими «Ранок»,
«Прозора осінь».
Ручне ткацтво

N. Babenko.
Carpets «Morning»,
«A limpid autumn».
Hand weaving

Н. Бабенко.
Килими «Утро»,
«Прозрачна есен».
Ръчно тъкачество

ТКАЦТВО і КИЛИМАРСТВО

П. Горбенко.
Ранок

P. Gorbenko.
Morning

П, Горбенко
Утро

Л. Віштало.
Натюрморт з кошиком

L. Vishtal.
A still-life with a bast-basket

Л. Вищал.
Натюрморт с кошничка

Автор невідомий.
Натюрморт

An unknown author.
A still-life

Неизвестен автор.
Натюрморт

І. Новобранець.
«Чи й у вас, як у нас?»

I. Novobranetz
«Do you live as we do?»

И. Новобранец.
«Така ли е при вас, като при нас»

Т. Зацеркляна.
«Знаки зодіака».
Розпис на дереві

T. Zatzerklyana.
Signs of the Zodiac.
Wood-painting

Т. Зацеркляна.
«Знаците на зодиака».
Рисуване на дърво

Ю. Лукін.
Розпис на дереві

Yu. Lukin.
Wood-painting

Ю. Лукин.
Рисуване на дърво

Т. Зацеркляна.
«Конопляні рушники».
Розпис на дереві

T. Zatzerklyana.
«Hempen towels».
Wood-painting

Т. Зацеркляна.
«Конопени пешкири».
Рисуване на дърво

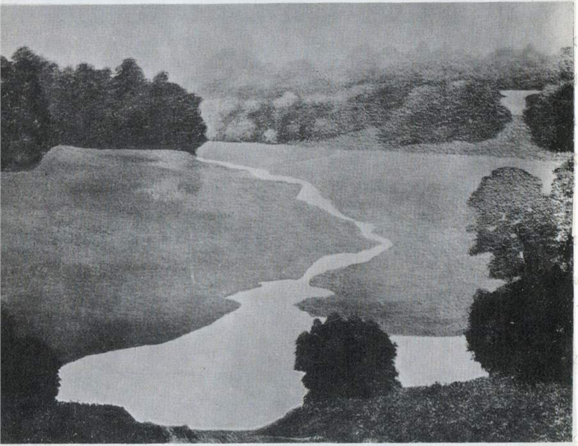
М. Зацеркляний,
Т. Зацеркляна.
Різьба, розпис

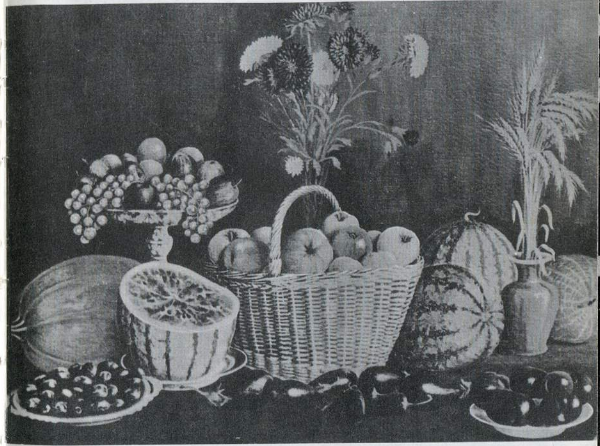
M. Zatzerklyany,
T. Zatzerklyana.
Carving, painting

М. Зацеркляний,
Т. Зацеркляна.
Резба, рисуване

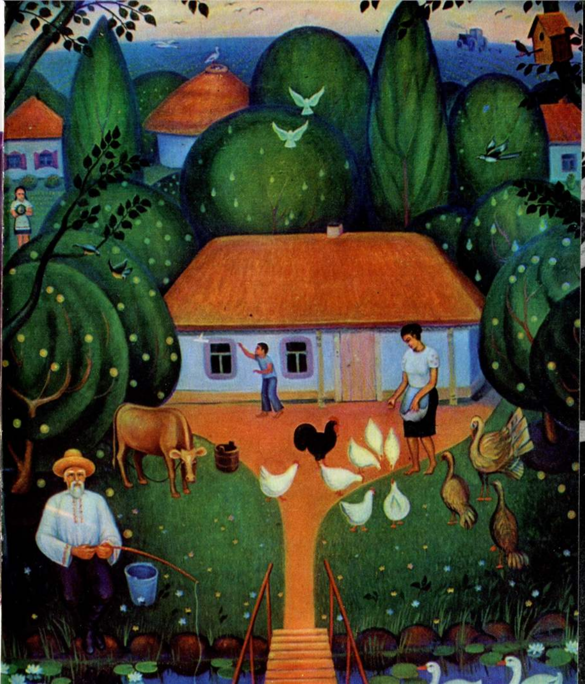
НАРОДНИЙ ЖИВОПИС

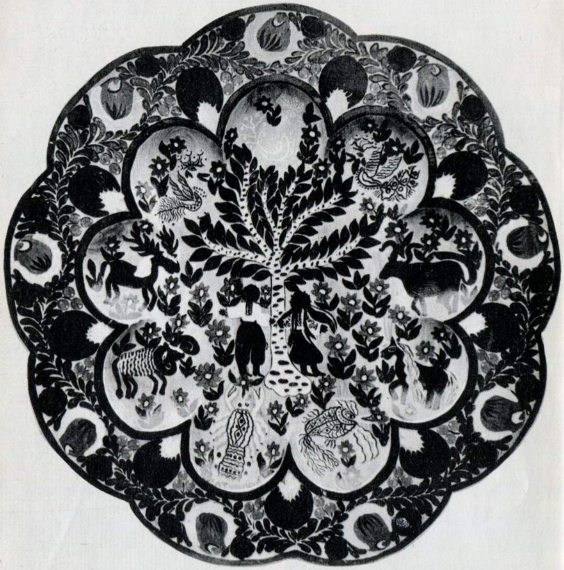

О. Олешко.
Таріль «Залізному Феліксу — 100»

O. Oleshko
A dish.
«A centenary of Iron Felix»

О. Олешко.
Декоративна чиния
«Железния Феликс — 100»

В. Нагнибіда.
Таріль «Ой Дніпре, мій Дніпре...»

V. Nagnibida.
A dish. «Oh, my Dnieper...»

В. Нагнибида.
Декоративна чиния
«О, Днепър, мой Днепър»

В. Нагнибіда.
Меблі

V. Nagnibida.
Furniture

В. Нагнибида.
Мебели

О. Олешко.
Мисник

O. Oleshko
A shelf for tureens

О. Олешко.
Подставка за съдове

М. Зацеркляний.
Дверцята шафи
«Сорочинський ярмарок».
Фрагмент

M. Zatzerklyany.
A little door of the cupboard
«The Fair in Sorochintzi».
A fragment

М. Зацеркляний.
Вратички на шкаф
«Сорочински панаир».
Фрагмент

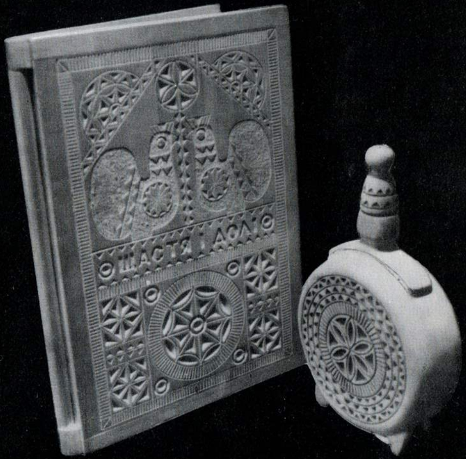

О. Олешко.
Кухонний набір «Сова»

O. Oleshko.
Kitchen utensils
«An owl»

О. Олешко.
Кухненски комплект
«Сова»

РІЗЬБА ПО ДЕРЕВУ

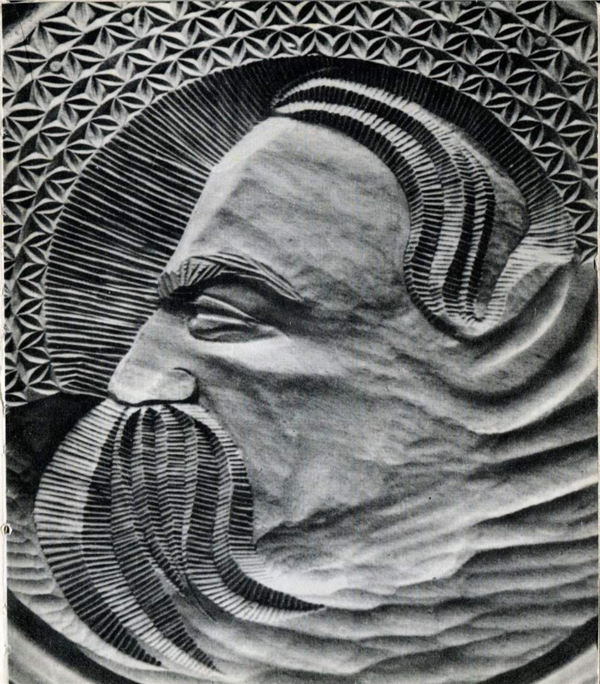

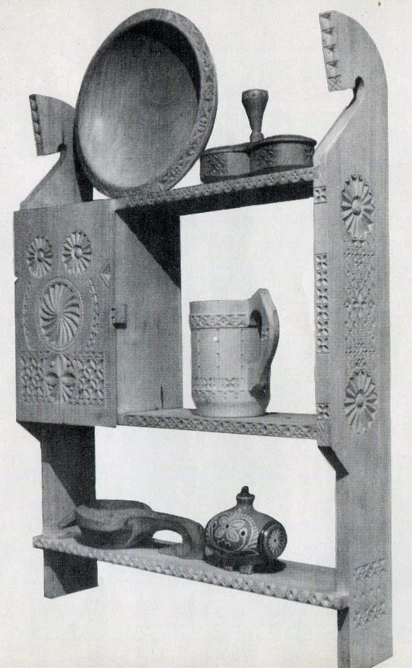

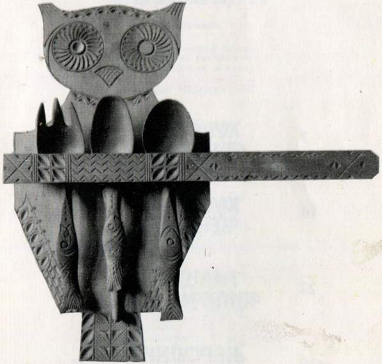

ГАЛУШКИ
КУЛІШНЯ
ПШОНЯНИКИ
КАПУСНЯК
Корчма

ЗМІСТ

ВИКТОР СЕРГЕЕВИЧ
ФУРМАН

ПОЛТАВСЬКІ САМОЦВІТИ

Фотоочерк

(На украинском языке.
Резюме на английском
и болгарском языках)

Харьков, «Прапор», 1982

Рецензент —
кандидат мистецтвознавства М. С. Гуецький

Переклад на англійську мову О. В. Овденка
Переклад на болгарську мову А. В. Кульмінського

Зав. редакцією А. В. Єфименко
Редактор А. Д. Мільська
Молодший редактор О. М. Чумак
Художній редактор Н. Ф. Протопопова
Технічний редактор В. Я. Козинченко
Коректори Н. В. Щолок, Л. Й. Овденко

Інформ. бланк № 1199

Здано до набору 29.12.81. Підписано до друку 12.08.82. БЦ 08915.
Формат 60×70/16. Папір крейд. 120 гр. Гарнітура літер.
Друк. офсетн. Ум. друк. арк. 6,0. Ум. фарб.-відб. 10,47.
Обл.-вид. арк. 6,08. Тираж 5000 пр. Зам. 2-29. Ціна 45 к.

Видавництво «Прапор», 310002 МСП,
Харків-2, вул. Чубаря, 11.

Книжкова фабрика «Комуніст», 310012,
Харків-12, вул. Енгельса, 11.

На обкладинці і сторінках книги
використані роботи майстрів
О. Великодної, С. Білика, Н. Бабенко,
Г. Рідної, В. Нагнибіди.

Иллюстрированный очерк рассказывает
о народных художественных промыслах,
широко развитых на Полтавщине:
художественной керамике,
искусстве художественной вышивки,
резьбе по дереву,
декоративной росписи,
ткачестве и ковроделии.
Читатель познакомится также
с известными мастерами,
лучшие образцы изделий которых
нашли признание в нашей стране и за рубежом.
Издание рассчитано на советских
и зарубежных читателей.

Фурман В. С.

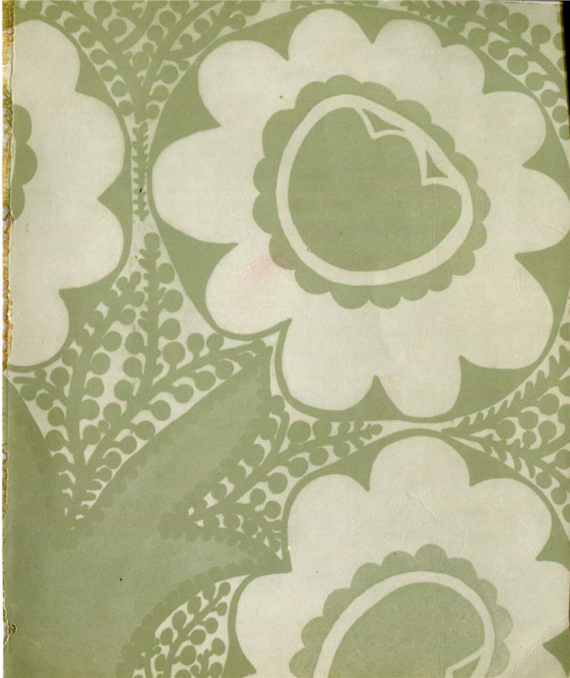
Ф95 Полтавські самоцвіти: Фотонарис.— Х.: Прапор, 1982.— 46 с.; 24 л. іл.

Ілюстрований нарис розповідає про народні художні промисли, широко розвинені на Полтавщині: художню кераміку, мистецтво художньої вишивки, різьбу по дереву, декоративний розпис, ткацтво і килимарство. Читач познайомиться також з відомими майстрами, кращі зразки виробів яких знайшли визнання в нашій країні та за рубежем.

Видання розраховане на радянських та зарубіжних читачів.

$Ф\frac{80104-050}{М218(04)-82}$ 73—82.4904000000

ББК 85.12
74

45 к.
Прапор